

Bu ilke, dil alanında kamu hizmetleri sunulan topluluk gruplarında da aynı kolaylıkla uygulanabilmektedir. Diğer taraftan, -bu topluluklardan birinde yaşayan- yeterli sayıda ebeveynin bu türden bir okul açılmasını talep etmesi durumunda, o azınlığın⁶ dilinde eğitim veren anaokulu ve ilköğrenim okulu açmak ya da bu okulları maddi olarak desteklemek kamu yetkesinin görevidir. Bu, sadece anaokullarında ve ilköğrenim alanında eğitim veren okullarda geçerli olan istisnai bir durumdur. Dil alanında kamu hizmetleri sunulan topluluklara, **orta öğrenimi** azınlık dilinde yapma olanağı sağlanmamaktadır, çünkü bu özel sistemin amacı, öğrencileri, bölge dilinde orta öğrenim görmek için hazırlamaktır.⁷ Yasada, bu okullara kaydolma koşulları çok açıktır: Fransızca dilinde eğitimi, yalnızca dil alanında kamu hizmetleri sunulan topluluklardan birinde yaşayan ve Felemenkçe konuşmayan kişiler alabilir. Özellikle bu amaçla kurulmuş olan "Dil Denetim" organı, dil hizmeti verilen okullara sadece bu şartlara haiz çocukların kaydolmasını sağlar.

Çift dilli Brüksel-Başkent bölgesinde okullardaki eğitim dili ya **Fransızca ya da Felemenkçe**'dir. Yasa, çift dilde eğitim verilmesini öngörmemiştir. Eğitim kurumlarına kaydolma koşulları, aile reisinin nerede oturduğuna bağlıdır. Eğer aile reisi, Brüksel-Başkent Bölgesi'ndeki 19 topluluktan birine dahilse, eğitimini Fransızca ya da Felemenkçe dillerinden birinde seçmekte özgürdür. Ancak, çift dilli bölgenin dışında oturuyorsa, eğitim dilini seçme özgürlüğü söz konusu değildir. Yasaya göre, bu durumda, okuldaki eğitim dilinin ne olacağı, aile reisinin ikamet ettiği yere bağlıdır. Eğer çocuğun evinde konuşulan dilin ya da günlük kullanım dilinin bölge dilinden farklı olduğu veya, tercih ettiği dilde daha önce eğitim gördüğü ispatlanabilirse, istisnalar söz konusu olabilir. Dil alanında kamu hizmetleri sunulan topluluklarda olduğu gibi, bu sistem de "Dil Denetim" organı tarafından denetlenir.

2.3 Temmuz 1963 Tarihli Yasanın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Götürülmesi

30 Temmuz 1963 tarihli yasanın çerçevesi çizilirken, yönetim konularında dillerin kullanımını düzenleyen 1962 ve 1963 yasalarından esinlenilmiştir. Bu yasanın temelinde, bölgesellik ilkesi yer alır (bölgenin dili=eğitim dili). Dil alanında kamu hizmetleri sunulan topluluklardaki eğitimle ilgili özel şartlar ve bölgede oturmayan öğrencilerin Brüksel-Başkent Bölgesi'ndeki okullara kayıt olmalarıyla ilgili özel şartlar, bu ilkenin **istisnaları** olarak ele alınmalıdır.

Bu yeni yasa, Felemenkçe dil bölgesinde yaşayan ve Fransızca konuşan bazı aileler tarafından hoş karşılanmadı; bilhassa, dil alanında kamu hizmetleri sunulan toplulukların tepkisini çekti. Fransızca konuşan ebeveynlerden, bu yasanın Sözleşme'yi ve Sözleşme kapsamındaki protokollerden birini ihlal ettiğini düşünenler, meseleyi Strasbourg'daki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşıdılar. Mahkeme'ye, Belçika Krallığı'na karşı toplam altı başvuru yapıldı. Başvuruda bulunanlar, yeni yasanın, eğitim hakkını (Sözleşme'nin ilk protokolünün 2. maddesi), aile yaşamına ve özel yaşama saygı gösterilmesi hakkını (Sözleşme'nin 8. maddesi) ve ayrımcılığa maruz kalmama hakkını (Sözleşme'nin 14. maddesi) ihlal ettiğini ileri sürdüler.

Mahkeme 23 Temmuz 1968 tarihinde kararını verdi. Bu karar, bazı ayrıntılar⁸ dışında, 30 Temmuz 1963 tarihli yasadaki bölgesellik ilkesinin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ihlal etmediği yönündeydi.⁹

Bu hüküm, Belçika dil yasaları açısından çok önemlidir. Mahkeme kararında, bir bölgenin tek dilli niteliğinin özel önlemlerle korunmasının, Sözleşme'ye aykırı olduğuna, ayrıntılar gözönüne alınmaksızın hükmedilemeyeceği kabul edilmektedir. Böylece, Belçika'da, dillerin kullanımını düzenleyen tüm federal yasaların ve kararnamelerin temelinde yatan bölgesellik ilkesinin meşruluğu onaylanmıştır.

Mahkeme kararının, Felemenkçe dil bölgesinde yaşayıp da Fransızca konuşan kişiler açısından daha önemli bir sonucu da şudur: Bu karar, dil alanında ayrımcılık yapılmıyor olsa bile, **bütün** azınlıkların devlet eğitiminden yararlanma ve

⁶ Bu metnin anlamını tam olarak kavrayabilmek için, buradaki "azınlık" kavramının, Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme'de kullanılan ulusal azınlık kavramıyla aynı olmadığına dikkat edilmelidir. Buradaki kavram, dilsel azınlık anlamında kullanılmaktadır; başka bir deyişle, günlük kullanım dili, yaşadıkları bölgenin dili ile aynı olan ve hem de devletle köklü ve sağlam bir bağa sahip olan bir grup insandan söz edilmektedir.

⁷ J. Clement, *Taalvrijheid, bestuursstaal en minderheidsrechten-het Belgisch model*, Antwerp, Intersentia, 2003, s. 495.

⁸ Mahkemenin kararında, yasanın 7 (3). maddesinin, Sözleşme ile uyumlu olmadığı belirtilmekteydi. Çünkü, bu fıkra, bazı çocukların, sırf ebeveynlerinin yaşadığı yer temel alınarak, Brüksel'in çevresinde, dil alanında kamu hizmetleri sunulan topluluklar içindeki Fransızca eğitim veren okullara gitmelerini engelliyordu. Özel Raportör Nabholz-Haidegger, Belçika Devleti'nin bu karara tümüyle uymak için gerekenleri yapmasını önermiştir. Şu ana kadar, yasanın 7 (3). maddesi, 1963 yılından bu yana değişmemiştir.

⁹ Başka bir deyişle, bu yasa, genel dil gerekliliklerine uymayan okulların, devlet tarafından sübvansede edilmesine olanak tanımadığı sürece bir ihlal bulunmamaktadır. Mahkeme aynı zamanda, ebeveynleri, çift dilli Brüksel-Başkent bölgesinin dışında yaşayan çocuklara yönelik özel uygulamanın da Sözleşme'ye uygun olduğuna karar vermiştir.

azınlık dilinde eğitimin organize edilmesi için maddi destek alma haklarının güvence altında olmadığı kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Bununla birlikte Mahkeme, Sözleşme'nin, bu tür bir hakkı güvence altına **almadığını da belirtmemiştir!**¹⁰ F. de Varennes, bu kararın asıl anlamını şöyle ifade ediyor:

*"Bir azınlığa kendi dilinde eğitim alma imkânının tanınmaması, bazı durumlarda, dil temelinde ayrımcılık yapıldığı anlamına gelebilir. Ancak Belçika'da, koşullar gözönüne alındığında eğitim alanındaki dil politikaları, genellikle yerindeydi, bu yüzden de, ayrımcılık sonucunu doğurmuyordu."*¹¹

Diğer taraftan, 1963 Yasası'nın yeniden mahkemeye götürülmesi durumunda, kararın aynı olacağına dair kesin bir güvence yok. Gerçekten de mahkeme, Kıbrıs'ın (Çev. notu: Kıbrıs Rum Kesimi'nin) Türkiye'ye açtığı davayla¹² ilgili olarak yakın zamanda verdiği bir kararda, daha önceki içtihatlarından uzaklaşarak, bir bölgenin, dil açısından taşıdığı homojenliğe belirleyici bir önem atfetti ve 1968 yılındaki Belçika Dil Davası'nda (Belgian Linguistics Case) alınan kararın aksine, bu durumu, nüfus çoğunluğunun lehine değil, geleneksel olarak bu bölgede yaşayan azınlığın lehine değerlendirdi.¹³ Elbette bu karar, sadece, mahkemenin, söz konusu özel duruma ve belirli tarihsel koşullara verdiği önemi de gösteriyor olabilir. Eğer böyleyse, Belçika'daki durumun, Kuzey Kıbrıs'takinden çok farklı olduğu yadsınmaz.

2.4 Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşme'nin Onaylanmasının Olası Etkileri

Çerçeve Sözleşme'nin imzalanması ve ileriki bir tarihte onaylanmasıyla ilgili olarak, 30 Temmuz 1963 tarihli yasanın, bu sözleşmenin eğitimle ilgili maddeleriyle uyumlu olup olmadığı sorusu sorulmalıdır. 14. maddedeki ifadelerle şöyle bir baktığımızda, Çerçeve Sözleşme'nin gelecekte bir "prensipl belgesi" olmanın ötesine geçmesi durumunda bile, eğitim alanını etkileyecek doğrudan sonuçlara yol açmayacağını açıkça görebiliriz.¹⁴

Sözleşme'de, azınlık dilinin öğretilmesi hakkı ile bir azınlık dilinde eğitim alma hakkı, temkinli bir dille ifade edilmiştir.¹⁵ Özellikle, azınlık dilinde **eğitim alma** ve azınlık dilinin **öğretilmesiyle** ilgili olan 2. ve 3. fıkralar, "mümkün olduğunca", "(devletlerin) eğitim sistemi çerçevesinde", " taraflar bunu gerçekleştirmek için çaba sarfedecektir," gibi muğlak ifadeler içermektedir.

Raportörün, Belçika'daki azınlık haklarıyla ilgili verilen dilekçe hakkındaki raporuna eklediği açıklama notlarında, şu ifade de yer almaktadır:

*"Aslında, Çerçeve Sözleşme, azınlık dilinde eğitim almakla ilgili bir hak içermemektedir. (...) Başka bir deyişle, Belçika, Komite'nin (Venedik Komitesi) tavsiyeleri uyarınca, Çerçeve Sözleşme'yi onaylasa bile, Flanders'da, dil alanında kamu hizmetleri sunulan toplulukların dışında yaşayan ve Fransızca konuşan kişiler, kendi dillerinde eğitim görme hakkına sahip olamayacaklardır."*¹⁶

Özetle, Çerçeve Sözleşme'nin Belçika Devleti'ne getirdiği yükümlülükler, mahkemenin, Belçika Dil Davası'nda verdiği kararda öngörülenleri aşmıyor gibi gözükmektedir.¹⁷

Dolayısıyla, Çerçeve Sözleşme'nin onaylanması, 30 Temmuz 1963 tarihli yasanın, Felemenkçe dil bölgesinde Fransızca

¹⁰ F. de Varennes, Language Rights as an Integral Part of Human Rights, MOST, 3. cilt, No. 1 (www.unesco.org/most/vl3n1var.htm).

¹¹ Agy.

¹² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları, Cyprus v. Turkey, 10 Mayıs 2001. (<http://hudoc.echr.coe.int/Hudoc2doc2/HEJUD/200105/cyprus%20v.%20turkey%20-%2025781jv.gc%2010052001e.doc>).

¹³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Analysis of the Court's case-law in 2001, s. 61-62. (<http://www.echr.coe.int/Eng/Edocs/JURISPRUDENCE%202001Annual%20reportE.pdf>). Mahkemenin kanaatine göre, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" yetkililerinin, Yunanca orta öğrenimi sürekli bir hizmet olarak sağlamaması, Yunanca konuşan öğrencilerin eğitim hakkının fiilen tanınmaması olarak anlaşılmalıdır.

¹⁴ Gerçek denetim mekanizması sadece siyasi niteliğe sahiptir. Partilerin rapor sunma yükümlülükleri bulunmaktadır, uyum konusu ise, uzmanlardan oluşan komitelerce değerlendirilmektedir.

¹⁵ Ayrıca şu kaynağa bkz.: K. Henrard, The Protection of the Cultural Rights of Minorities in the Context of Individual Human Rights and Minority Rights, P. van der Auweraert, T. de Pelsmaeker, J. Vande Lanotte ve J. Sarkin (ed.), Social, Economic and Cultural Rights, Antwerpen, Maklu, 2002, s. 120. Çerçeve Sözleşme'nin Maddeleri Üzerine Notlar'da, şöyle belirtilmektedir (Paragraf 77): "14. madde, 2. bent, her ikisini de (Yazanın notu: azınlık dilinde eğitim alma hakkının ya da azınlık dilinin öğretilmesi hakkının uygulamaya geçirilmesi) yapmaları konusunda devletlere bir yükümlülük getirmez".

¹⁶ Hukuki İlişkiler ve İnsan Hakları Komitesi'nin, Belçika'daki Azınlıkların Korunması üzerine raporu, 5 Eylül 2002 tarihli 9536. Belge, 57-58 paragraflar. (<http://assembly.coe.int/documents/WorkingDocs/doc02/EDOC9536.htm>)

¹⁷ Bu bağlamda, 30 Temmuz 1963 tarihli yasanın, henüz, mahkemenin kararına uyacak şekilde değiştirilmediğini hatırlatmak gerekir.

eğitim verilmesiyle ve yine, Fransızca dil bölgesinde Felemenkçe eğitim verilmesiyle ilgili maddeleri açısından bir tehlike oluşturmamaktadır. Bu yasanın, uzun süren zorlu görüşmeler sonucunda çıkarıldığı, yine, Fransızca ve Felemenkçe konuşanlar arasındaki bakış açısı farklılıklarını azaltmayı şimdiye kadar, başardığı dikkate alınırsa¹⁸, bu durum, -en azından Flanders'da-, bir rahatlamaya neden olmaktadır.

2.5 Dillerin Öğretilmesi

Üç resmi dili bulunan çokdilli bir ülkede, kamu yetkesinin dikkate alması gereken tek konu eğitim dili değildir. Avrupa Konseyi'nin 1301 sayılı kararında¹⁹ da tekrar vurgulandığı gibi, eğitim dili olgusu dışında, dillerin **öğretilmesi konusu** da hafife alınamayacak²⁰ bir meseledir. Bu konunun ne kadar önemli olduğunu bilen meclis üyeleri, 30 Temmuz 1963 tarihli yasaya, ikinci dilin öğretilmesi ile ilgili maddeler koymuştur. Yasanın ilk halinde bulunan maddeler, dil bölgelerinin her birinde ikinci resmi dilin öğretilmesini zorunlu kılmıştır.

Ancak, eğitim artık federal bir konu olmaktan çıktığı için, Topluluklar, hangi dillerin öğretilmesi gerektiğini kararnameler yoluyla belirleme yetkisine sahiptir; böylece, farklı dil eğitim politikaları geliştirilebilmektedir.²¹ Fransız Topluluğu Meclisi de böyle yapmıştır: Meclis, 30 Temmuz 1963 tarihli federal yasanın, ikinci dilin eğitimiyle ve müfredatta yer alan bazı derslerin, temel eğitim dili dışında bir dilde verilmesiyle ilgili maddelerinde değişiklik yapan iki kararname benimsemiştir.

Felemenkçe artık Fransızca dil bölgesindeki okullarda otomatik olarak öğretilecek ikinci dil değildir. 30 Temmuz 1963 tarihli yasanın değiştirilen 9. maddesine²² göre, ikinci dil olarak Felemenkçe'nin yanı sıra, Almanca ya da İngilizce dillerinden birini seçmek mümkündür. Buna ek olarak, bir diğer kararname de, okullara, 1998'den itibaren, müfredatta yer alan bazı derslerin Fransızca dışında bir dilde yapılması imkânını tanımıştır²³. Öğrencilerin ikinci bir dildeki yetkinliklerini geliştirmeyi amaçlayan bu eğitime "kaynaştırma eğitimi" (*immersion education*) denir. 12. madde uyarınca, Fransız Topluluğu Hükümeti, okullara, "Fransızca dışındaki bir modern dilde kaynaştırma eğitimi" başlatma izni verebilmektedir. Bu konudaki sorun ise, bu ikinci dilin, resmi dillerden biri olma zorunluluğunun bulunmamasıdır. Neyse ki, 3. paragrafta şu ibare yer almaktadır: "*Brüksel-Başkent Bölgesi'nde ve 30 Temmuz 1963 tarihli yasanın 3. maddesinde adı geçen topluluklarda (Yazanın notu: dil bölgesi sınırında, dil alanında kamu hizmetleri sunulan topluluklar), 'kaynaştırma eğitimi' ile öğretilen modern dil, Felemenkçe'dir*".

Flaman Topluluğunda, "kaynaştırma eğitimi" konusunda hiçbir ciddi adım atılmamıştır, yasa maddeleri hâlâ ilk halleriyle uygulanmaktadır. Dolayısıyla, Flaman Topluluğu'nda **resmi olarak** çift dilli eğitim verilmemektedir ve bu nedenle entegre dil öğrenimi bulunmamaktadır. Bu üzücü bir durumdur. Flaman Meclisi'nde bu konu sık sık görüşülmesine rağmen, ne yazık ki, meclisten bir kararname geçmesi henüz sağlanamamıştır. Uluslararası araştırmalar göstermiştir ki, "kaynaştırma eğitimi", ilgili öğrencilerin dil becerilerini geliştirmekte ve bu öğrencilerin günlük kullanım dilleriyle ilgili bilgilerine herhangi bir zarar vermemektedir. Bu yüzden, Flaman Topluluğu, Valon bölgesinde ve dışında (örneğin Lüksemburg'da) başarıyla gerçekleştirilen "kaynaştırma eğitimi" örneklerini uygulama fırsatını kaçırmamalıdır.

2.6 Eğitim Dilinden Farklı Bir Dilde Konuşan Öğrencilerin Dil Hakları

Belçika'da ve başka Avrupa ülkelerinde, toplumun ciddi bir kesimi, farklı anadilleri konuşan göçmenlerden ve bu göçmenlerin çocuklarından oluşmaktadır. Kamu yetkilileri, resmi kurumlarda veya mali olarak desteklenen ve resmen tanınan kurumlarda kullanılan dilden farklı bir dilde konuşan öğrencilerin özel ihtiyaçlarına yanıt verecek yollar geliştirmeye çabalamaktadır. Gerçekten de, bu çocukların eğitimde kullanılan dille ilgili bilgilerinin yetersiz olması,

¹⁸ Düzenlemelerin her iki parti tarafından kabul edildiğine ve bunların değiştirilmesinin, federal mecliste üçte iki çoğunluk sağlanmasını ya da başka bir deyişle, temsil edilen her iki dil grubunda çoğunluğun onayının alınmasını gerektireceğine dikkat çekmek faydalı olacaktır.

¹⁹ Gerçekten de, meclis kararının 21. paragrafında, eğitimin önemi vurgulanır ve "*Krallık içindeki bütün topluluklarda, Belçika'nın resmi dillerinin öncelikle öğretilmesi*" tavsiye edilir.

²⁰ Bir örnek vermek gerekirse, Brüksel-Başkent Bölgesi'ndeki kamu görevlilerin çoğunun çift dilli olması şarttır. Eğer eğitim sistemi, ikinci bir dil öğrenmeyi sağlayamazsa, yasaya uyulması nasıl mümkün olacaktır?

²¹ Bu kararnamelerin aynı zamanda Brüksel-Başkent bölgesinde ve dil alanında kamu hizmetleri sunulan topluluklarda uygulanabilir olduğu da unutulmamalıdır. Gerçekten de, bu türden kararnameler, eğitim dillerinin kullanımını düzenlememektedir, sadece öğretilecek dilleri belirlemektedir!

²² Fransız Topluluğu Meclisi'nin 30 Ocak 1975 tarihli kararnamesi.

²³ Fransız Topluluğu Meclisi'nin 13 Temmuz 1998 tarihli, "Anaokullar ve İlköğrenimin Düzenlenmesi ve Eğitim Yasalarının Değiştirilmesi" başlıklı kararnamesi.

onları fazlasıyla zor durumda bırakmaktadır. Öğrencilere, yalnızca söz konusu bölgenin dilinde eğitim vermek, eğitim hakkının kullanımı açısından bir ölçüde eşitsizliğe neden olabilmektedir. Önde gelen yazarlara göre, kamu yetkililerinin bu konuda özel bir pozitif ayrımcılık uygulamasına gitmesi gerekmektedir.²⁴

Bu sorunla başa çıkmak için alınan önlemlerden biri de, bir "eğitim öncelikleri politikası" geliştirmek olmuştur. 1991 yılında Flaman Topluluğu, göçmen çocukların sorunlarına çözüm bulmak için eğitim öncelikleri politikasını yürürlüğe koymuştur; bu politikanın yanı sıra, Felemenkçe konuşmayan göçmen çocuklarına yönelik özel bir politika belirlenmiştir. Amaç, bu hedef grupların eğitimlerindeki gecikmeyle ve eğitim sürecinde ihmal edilmesiyle başa çıkmak ve bu grupların entegrasyonunu kolaylaştırmaktır. Bu bağlamda, bir noktaya kadar, okulda kullanılan eğitim dilinden farklı diller de söz konusu olmaktadır. Bu politika kapsamında, ebeveynleri birinci ya da ikinci kuşaktan göçmen olan çocuklara yönelik özel bir uygulama bulunmaktadır: "Anavatanın Dilinin ve Kültürünün Öğretilmesi".²⁵

Fransız Topluluğu'nda da buna benzer girişimler gerçekleştirilmiştir.²⁶ Alınan önlemlerin ayrıntılarına girmeksizin, "kaynaştırma eğitimi" konusunda olduğu gibi; eğitim öncelikleri politikasının, eğitimde dillerin kullanımıyla ilgili yasalarla uyumu konusunda Fransız Topluluğu'nun Flaman Topluluğu'ndan farklı bir yaklaşım sergilediğini belirtmeliyiz.

---

²⁴ P. van Dijk ve G. J. H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Deventer, Kluwer, s. 526-527 (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesiyle ilişkili olarak); J. Velaers ve M. Adams, *Taalrechten, taalvrijheden en taaldwang in de multiculturele samenleving*, in X. (ed.), *Recht en verdraagzaamheid in de multiculturele samenleving*, Antwerpen, Maklu, 1993, s. 182. (agy.).

²⁵ 25 Temmuz 1977 tarihinde, Avrupa Topluluğu Konseyi, göçmen işçilerin çocuklarının eğitimiyle ilgili bir yönerge benimsedi. Bu yönerge, tüm üye devletlere şu yükümlülüğü getirmektedir: "Normal eğitimle eşgüdüm içerisinde, göçmen işçilerin çocuklarına, geldikleri ülkenin ana dilinin ve kültürünün öğretilmesi" için gerekli adımların atılması. Bu uygulamanın kapsamı, AB üyesi olmayan devletlerden gelen göçmen işçilerin çocuklarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu yönergenin başlangıçtaki amacı, göçmen işçilerin çocuklarının geldikleri ülkelere yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmaktır. Ancak yıllar geçtikçe, bu amaç yeniden tanımlanmıştır, çünkü, göçün geçici bir olgu olmadığı giderek açıkığa kavuşmuştur. Bu yüzden, hiç değilse Flaman Topluluğu'nda bu uygulama, "müfredatta saptanmış hedeflere ulaşmak için eğitim dilinin öğrenilmesini desteklemek" ve "dil yetkinliğinin artırılması" açısından bir araç olarak görülmektedir. Flaman Hükümeti'ne göre, "Anavatanın Dilinin ve Kültürünün Öğretilmesi", pozitif entegrasyonu (asimilasyonu değil) desteklemesi açısından, aynı zamanda bir toplumsal boyuta da sahiptir.

²⁶ Bkz. Fransız Topluluğu Meclisi'nin 13 Temmuz 1998 tarihli kararname (23. dipnotta atıfta bulunulmuştur).

Toplumsal, Siyasal ve Etnik Bağlamda Azınlıkların Dil Hakları

Kata Kulavkova*

Azınlık haklarını tanımlama sürecinde değişik etmenler rol oynar. Dillerin konumları sürekli değişim halindedir; dillerin niteliği değişkendir ve tarihsel bir olgu olarak ele alınmalıdır. Bir dilin konumunu, bu dilin algılanması kadar, bağlam da belirler- (dilini temelinde değişik unsurlar bulunur; etnik gruplar, toplumsal gruplar ve çıkar grupları...) Örneğin, Makedonya Cumhuriyeti'nde çoğunluk dili Makedonca'dır, ancak günümüz Avrupa'sında, Makedonca korunması gereken, aynı zamanda da, dünyadaki dil çeşitliliğine katkıda bulunan küçük bir dildir.

Diğer taraftan, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk ve Sırbistan'da Makedonca bir azınlık dilidir; bu ülkelerin dil çeşitliliğine katkıda bulunmakla birlikte, özel düzenlemelere ve korumaya gereksinim duyan bir dildir.

Dil çeşitliliği, azınlık ve çoğunluk dillerinin aynı anda varolmasıyla ortaya çıkar. "Daha az kullanılan diller" olarak tanımlanan Norveççe, Estonya dili, Katalanca, Galisya, Makedonca, Hırvatça gibi diller, "dünya dili" denilen İngilizce, Fransızca ve İspanyolca gibi dillerle aynı öneme sahiptir.

Buradaki sorun, azınlık dillerini konuşanların dil haklarının, yönetsel kademelerde ve resmi düzeyde ne kapsamda uygulanacağını belirlemektir (belirli bir eyaletin meclisinde ve hükümetinde bu dilin kullanımı konusunda olduğu gibi).

Bu kapsamda, ele alınması gereken değişik vakalar bulunmaktadır. Bunlardan birisi, ait oldukları ülkenin içinde ya da dışında konuşulan azınlık / çoğunluk dilleri vakasıdır. Bazı örnekler vereceğim. Bir tarafta, Katalan, Bask, Korsika ve Kürt etnik ve dil toplulukları ile bunların dillerinin konumunu ele alabiliriz. Diğer tarafta ise, etnik ve dil toplulukları arasında uzlaşmayla kurulan çokdilli kanton devletlere dayalı İsviçre modelini ele alabiliriz. İsviçre modelinde, çoğunluğu oluşturan etnik topluluklar (Alman, İtalyan ve Fransız etnik toplulukları), kendi ulusal devletlerini kurma yönündeki özlemlerini gidirmiş oldukları için (duruma tarihsel bakış açısıyla yaklaşırsak), etnik temele dayalı yeni devletler kurmak ya da ayrımcı projeler ve politikalar peşine düşmek gibi niyetler taşımamaktadırlar. Ama, dil toplulukları arasında ilişki örnekleri bu saydıklarımızla da sınırlı değildir, örneğin: Finlandiya'daki İsveççe vakasını ya da Estonya'daki Rus azınlık dili vakasını veya ABD'de İspanyolca konuşan toplulukları ya da 2002 yılı sonrasında Makedonya Cumhuriyeti'ndeki Arnavutluk azınlık dili vakasını ele alabiliriz.

Devlet yapısının temelindeki yaklaşımın, üniter etnik devlet ya da "sivil" devlet olmasına bağlı olarak, azınlık ve çoğunluk dillerinin kullanımları ile konumlarını belirleme konusunda değişik modeller uygulanabilmektedir. Kanımca, bireysel anlamda ya da günlük yaşamda dillerin kullanımı konusunda burada ele almaya gerek yok; diller arasında ayrımcılık yapılmamasının temel bir vatandaşlık ve bireysel insan hakkı olduğunu da öyle.

Söz konusu değişik modellerin uygulanması, azınlık dillerinin kolektif ve kamusal alanlarda kullanımını, özellikle de meclis ve hükümet politikalarını belirlemektedir. Bu noktada, hâlâ yanıt bekleyen soru şudur: Mecliste ya da hükümette azınlık dillerinin kullanımının, değişik etnik toplulukların dezenteegrasyonu, ayrışması ve izolasyonu yönünde bir etkisi olması mümkün müdür? Bu soruyu, özellikle, temel dilsel farklılıkların ciddi düzeyde olduğu vakalarda sormak gerekir. (Örneğin, Makedonca ve Arnavutça, tamamiyle farklı dil grupları ve sistemlerine aittir. Bu yüzden, Makedonya'da yaşayan Makedonlar ile Arnavutların, birbirlerinin dillerini öğrenmek için çaba sarfetmeksizin iletişim kurmaları imkansızdır. Sonuç olarak, toplumda tek bir resmi dilin ya da ortak bir iletişim dilinin varolması gerekmektedir.) İkinci bir seçenek ise, çift dilliliği temel alan uygulamaları desteklemektir, hatta, nihayetinde, çift dilli devlet modeli ele alınabilir, ancak ülkenin kantonlara ayrılmasını ve dezenteegrasyonunu doğurabilecek bu süreç, oldukça sorunludur ve ihtilaflara yol açabilir.

Bu bağlamda, başlıca meselelerden birisi, azınlıkların ve azınlık dillerinin kapsamının nasıl belirleneceğidir: Bir dilin azınlık dili olduğunu ya da bir dilin, devlet tarafından ikinci bir resmi dil olarak ilan edilmesi gerektiğini belirlemeye yardımcı olacak, mantıklı ve kabul edilebilir bir yüzde oranı var mıdır? Eski ve özellikle yeni Avrupa ülkelerinde, azınlık

* Prof. Dr., Uluslararası PEN Tercüme ve Dil Hakları Komitesi Başkanı, Makedonya.

dillerinin konumları arasındaki eşitsizlik oldukça ciddi boyutlardadır. Bazı ülkelerde, azınlık dilini konuşan nüfusun oranı % 45'e vardığı halde, bu dil, ikinci resmi dil olarak ilan edilmemiştir (örneğin, Estonya, Letonya ve Litvanya'da Rusça). Oysa, Makedonya'da, nüfusun % 20'sini oluşturan bir azınlığın dili, ikinci resmi dil olarak ilan edilmiştir! Dünyadaki, özellikle de Avrupa'daki dil çeşitliliği bir olgudur; diğer taraftan, belirli bir ülkedeki dil çeşitliliği de başka bir olgudur, sadece sosyo-kültürel değil, aynı zamanda siyasi, pragmatik, ekonomik ve demokratik boyutları olan bir olgu.

Şimdi, günümüz dünyası, can alıcı ve paradoks içeren bir soru ile karşı karşıyadır: Bir yandan dil çeşitliliğini sağlarken, diğer yandan, üniter ve bütünleşmiş devletin varlığı nasıl korunabilir? Bir azınlığın ciddi ölçüde baskın olduğu bir bölgeye özerklik verilmesi kavramını kabul etmek doğru mudur? Avrupa'da, devlet yapısının temelindeki baskın ve en uygun yaklaşım, etnik devlet mi yoksa "sivil" devlet midir?

Belli ki, son 10 yıldır, paradoks içeren bu süreç, "modernite sonrası" ve "sömürgecilik sonrası" dünyamıza damgasını vurmuştur (aslında, dünyamızı tarif ederken benim tercihim, "yeni-sömürgeci" tanımdır). Bir tarafta, İngilizce'yi temel araçlarından birisi olarak kullanan küreselleşme felsefesi ve politikası, diğer tarafta da, dilsel ve kültürel alanda hem geleneksel hem de yeni çeşitliliğin korunması adına heyecan verici bir süreç var. Sonuç olarak, bazı toplumlarda diller arası ihtilaflar artık sürdürülemez ve antidemokratik bir noktaya geldiğinde, İngilizce resmi dil olarak kabul ediliyor ya da daha iyi bir çözüm olarak, çokdilli ve çok etnili bir ülkenin ortak iletişim dili olarak kabul ediliyor.

Günümüz dünyasında azınlıkların dil hakları sorunlarına çözüm bulmak adına çok farklı modellerin var olduğunu ve desteklendiğini dikkate alırsak; dil hakları için, özellikle de azınlık dilleri ve daha az kullanılan dillerin hakları için standartlar getiren, yeni, yeterli ve daha nesnel bir evrensel uzlaşma zemini oluşturmak gerekli gözüküyor.

Dilsel ve kültürel çeşitliliği korumak adına her ülke, dil haklarının, temel vatandaşlık ve insan hakları olarak korunmasını sağlayan ve ayrımcılığı engelleyen özgün bir modeli yaratmak zorundadır.

Makedonya Cumhuriyeti'nde Azınlık Hakları

Makedonya Cumhuriyeti Anayasası'nın 5. maddesi, Makedonya Cumhuriyeti topraklarının tümünde ve Cumhuriyet'in uluslararası ilişkilerinde kullanılacak resmi dilin Makedon dili olduğunu ve bunun Kiril alfabesiyle yazıldığını öngörür.

Yerel Özyönetimler Yasası'nın 90. maddesine göre, Makedonca'ya ek olarak, yerel yönetim bölgesinde yaşayanların en az % 20'si tarafından konuşulan dil de yerel yönetimlerde kullanılacak resmi diller kapsamındadır. Yerel yönetim bölgesinde yaşayanların en az % 20'si tarafından konuşulan dillerin ve bunların yazımlarının kullanımına ise yerel yönetim konseyleri karar verir.

Makedonya Dili Yasası, yazınsal Makedonca dilini ve bunun Kiril alfabesindeki yazımını resmi bir dil olarak tanımlar. Bu yasa, Makedonya Cumhuriyeti yurttaşlarının, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerini serbestçe ifade etme ve geliştirme haklarını sınırlamaz; diğer taraftan, bu yasayla, yerel özyönetim birimlerindeki halkların hakları da korunmaktadır. Dolayısıyla, bu yasa, Makedonya Cumhuriyeti Anayasası ve Anayasa değişiklikleri ile uyum içindedir.

Diğer taraftan, **Makedonya Meclisi'nce** kabul edilen **5. Anayasa değişikliğine** (ki bu değişiklik, savaştan sonra, 2001 yılında Ohrid'de dört tarafın biraraya gelerek onayladığı Çerçeve Anlaşma ile uyum içindedir) göre, yurttaşların en az % 20'si tarafından konuşulan **diğer** bir dil ile bunun yazımı da resmi dil olarak kabul edilmektedir.

Bu yasa uyarınca, Makedonca dışındaki bir resmi dili kullanan yurttaşların kişisel belgeleri, hem Makedon dilinde, hem de söz konusu dilde hazırlanır.

Bu ilke, yurttaşlarının en az % 20'si tarafından başka bir dilin konuşulduğu yerel özyönetim birimlerindeki yer adlarının yazılışı için de geçerlidir.

4. Anayasa değişikliğine göre, etnik topluluklar, devlet kurumlarında ve diğer kamu kuruluşlarında, her düzeyde, uygun ve adil bir şekilde temsil edileceklerdir.

Makedon Ortodoks Kilisesi, Müslüman cemaati, Katolik Kilisesi, Protestan-Metodist Kilisesi, Yahudi cemaati ve diğer dini topluluklar ile gruplar, devletten ayrılmıştır ve yasa önünde eşittir; bunlar, yasa ile belirlenmiş prosedürlere uygun olarak, dini okul açmakta, toplumsal ve gönüllülük esasına dayanan kurumlar kurmakta serbesttir.

8. Anayasa değişikliğine göre, topluluk mensuplarının, düşüncelerini serbestçe ifade etme, kendi kimliklerine ve topluluklarına has özelliklere sahip çıkma ve bunları geliştirme hakları olduğu gibi, topluluklarına özel sembollerini kullanma hakları da vardır.

Makedonya Cumhuriyeti, bütün toplulukların, etnik, kültürel, dilsel ve dinsel özelliklerinin korunmasını güvence altına alır.

Topluluk mensupları, kimliklerine sahip çıkmak, kimliklerini ifade etmek ve geliştirmek amacıyla, kültürel, sanatsal ve eğitim amaçlı kuruluşlar açma hakkına sahip oldukları gibi, bilimsel ve diğer alanlarda örgütler de kurabilirler.

Azınlık toplulukları mensuplarının, ilk ve ortaöğretimde, yasalarca (Anayasa ve Eğitim Yasası) belirlenen şekilde, kendi dillerinde öğrenim görme ve eğitim verme hakları vardır. Eğitimin, Makedonca'dan farklı bir dilde verildiği okullarda, Makedonca dil eğitimi de mevcuttur.

9. Anayasa değişikliği, Makedonya'daki tarihsel ve sanatsal zenginliğin, yasal statüsü ne olursa olsun bütün toplulukların ve bu toplulukların mal varlıklarının, korunmasını, geliştirilmesini ve zenginleştirilmesini öngörür.

İlk ve orta dereceli okullardaki öğretmen kadrosu, Pedagoji Fakültesi'nde yetiştirilir. Okul müfredatı, özellikle bu amaca yönelik olarak düzenlenmiştir.

Ayrıca, değişik etnik toplulukların mensupları, kendilerine ayrılan kontenjana göre, Makedonya Cumhuriyeti'ndeki devlet üniversitelerine kaydolma ayrıcalığına sahiptir; bu uygulamanın amacı, azınlık topluluklarına mensup daha çok sayıda kişinin üniversite öğrenimi görmesini teşvik etmektir.

2002 yılında Shtuhl Üniversitesi'nde yükseköğretim üç dilde verilmeye başlamıştır: İngilizce, Makedonca ve Arnavutça.

Ulusal Makedonya radyo ve televizyonunun yayınlarının ciddi bir kısmı, etnik toplulukların dillerinde yapılmaktadır.

Makedonya radyosunun günlük yayın akışında, 8.5 saatlik bir Arnavutça program ile her biri 30'ar dakikalık olmak üzere Türkçe, Roman dilinde ve Ulahca programlar vardır.

Makedonya televizyonunun günlük yayın akışında dokuz saatlik bir Arnavutça program ile 2,5 saatlik bir Türkçe program vardır. Ayrıca, her gün, günde üç kez 30'ar dakikalık, ayda bir kez de 60 dakikalık, Boşnakça, Sırpça, Roman dilinde ve Ulahca programlar yayınlanmaktadır.

Bu programların yanı sıra, basılı ve elektronik yerel yayınlar bulunmaktadır; bu yayınlar, ülke içi toplumsal iletişimin ciddi bir bölümünü oluşturmaktadır.

Nihayetinde, halkı bilgilendirmede ciddi bir role sahip çok sayıda özel yayın da mevcuttur. Makedonca yayın yapanlara ek olarak, Arnavutça, Türkçe, Sırpça, Roman dilinde ve Ulahca gibi etnik toplulukların dillerinde yayın yapan özel radyo ve televizyon kanalları da vardır.

AB Sürecinde Anadilde Eğitim-Öğrenim Hakkı ve Kürtçe

Said Veroj*

Kürtçe'nin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri

Hint-Avrupa dil ailesinin İranî (Aryanî) kolunun en eski üyelerinden biri olan Kürtçe, hem önden hem de sondan eklemeli olup, çekimli diller grubuna girer. Hint-İran dil grubu içinde yer alan en eski dillerin başında, Sanskritçe, Vedik, Avestace (Zerdüş'tün Zend-Avesta kitabının yazıldığı dil), Pehlevice ve Hititçe gelir. Bunun yanı sıra Farsça, Kürtçe, Peştuca, Belucice, Osetçe, Tacikçe, Derice vd. vardır.

Bugün de Kürtçe, diğer üyelerin çoğu gibi İranî dil grubunun özelliklerini taşımaktadır. Birçok kürdoloğun düşüncesine göre bugün konuşulan Kürtçe, Medce ve Zend-Avesta dilinin ardıdır. Kürtçe, yaşayan dillerden biri olup geniş bir coğrafyada yaklaşık 40 milyon insan tarafından konuşulmaktadır. Kürtçe'nin konuşulmakta olduğu coğrafyayı katı bir biçimde belirlemek oldukça zor olmasına rağmen, bir genelleme yaparsak, Kürtçe'nin tarihsel olarak kullanıldığı bölge, Zağrostar ve çevresi merkez kabul edilerek, doğudan Horasan ve Afganistan'dan, batıdan Ankara'nın ve Konya'nın bazı kazalarını saymazsak Sivas'a kadar, kuzeyden Sovyet Ermenistanı'na kadar ve güneyden İran'ın güneyinden başlayıp Suriye ve Irak'ın kuzeyini içine alır.

Kürtçe'nin Başlıca Lehçeleri

Kürtçe'nin ya da Ziya Gökalp'ın deyişiyle Kürdi-î kadim adı verilen dilin çatısı altında yer alan başlıca lehçeler şunlardır: Kurmancî (Kurmanciya Jorî), Soranî (Kurmanciya Xwarû, Baba Kurdî), Kirdî-Dımlî-Zazakî, Hewramanî/Goranî.

1. Kurmancî (Kurmanciya Jorî): Türkiye'deki Kürtlerin çoğunluğu, Kafkasya ve Suriye'deki Kürtlerin tamamı, Irak ve İran'ın kuzey bölgesinde yaşayan Kürtler ve Horasan Kürtleri tarafından konuşulmaktadır. Kurmancî lehçesi, kendi bünyesinde Behdîni, Sılivî, Şeyhbızîni, Zilî, Milî gibi birkaç ağza ayrılmaktadır.

2. Soranî (Kurmanciya Xwarû): Bu lehçe ağırlıklı olarak Irak Kürdistanı'nın güney kesiminde Süleymaniye, Hewlêr ve Kerkük şehirleri ile İran Kürdistanı'nın Senendaj, Kırmanşah ve Mukrî Kürtleri tarafından konuşulmaktadır. Bu lehçe, adını yoğunluklu olarak konuşulduğu bölgeden (Soran) almakta olup, yakın dönem kavramıdır. Çünkü bu lehçe, birçok Kürt dilbilimcisi ve kürdolog tarafından Kurmanciya Xwarû (Güney Kurmancisi) olarak da adlandırılır.

3. Kirdî/Dımlî/Zazakî: Türkiye Kürtleri içinde Kurmancî lehçesinden sonra en büyük Kürt kitlesi tarafından konuşulan kadim bir lehçedir. Bu lehçeyi konuşan kitle, kendini Kird, Dimil veya Kırmanç ve konuştukları dili de Kirdî, Dımlî ve Kırmanckî olarak adlandırırlar. Dil grubu adlandırması olarak Zaza kavramı ise "dağlık" anlamında olup, Cumhuriyet döneminin bir yakıştımasıdır. Bazı Kürt dilbilimcileri ve tarihçileri de bu lehçeyi Hewramanî veya Goranî lehçesinin bir ağzı olarak kabul etmektedir. Gerçekten de bu lehçe Hewramanî/Goranî lehçesine çok yakın olmakla beraber ayrı bir lehçedir. Türkiye Kürtlerinin yaşadığı Siverek, Çermik, Gerger, Eğil, Palu, Dicle, Bingöl, Dersim, Mutki, Varto, Sason-Kozluk yöresinde yoğunluklu olarak bu lehçe konuşulmaktadır. Aynı zamanda kendi bünyesinde Dersim (so-bê) ağzı, Bingöl ağzı, Mırdasi ağzı, Siverek ağzı ve Mutki ağzı gibi birkaç ağza da ayrılmaktadır.

4. Hewramanî-Goranî: Bu lehçe ağırlıklı olarak Irak ve İran Kürdistanı'nın Süleymaniye ve Kırmanşah arasındaki dağlık bölgesinde yaşayan Kürtler ile Ehli Heqq mensubu Kürtler tarafından konuşulmaktadır. Bazı tarihçiler ve dilbilimciler tarafından farklı lehçeler olarak gösterilseler de aslında farklı iki ağızdır. Kimi araştırmacılara göre de "goran" ya da "gûran" kelimesi, bir dil farklılığını belirlemeden çok, yerleşik yaşamı olan bir toplumsal statüyü belirlemektedir.

Kürtçe Yazı Dilinde Kullanılan Alfabeler

Bugün Kürtçe yazı dilinde üç farklı alfabe kullanılmaktadır: Arap alfabesi, Latin alfabesi, Kiril alfabesi.

* Araştırmacı.

1. Arap Alfabeti: Arap alfabeti, Kürtlerin kullandığı en eski ve yaygın alfabelerden biridir. Bu alfabe, medreselerde okutuluyordu. Bu medreseler aynı zamanda Kürtçe'nin eğitim ve öğretim mekanları ve kaynaklarıydı. Cumhuriyet dönemiyle birlikte çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na dayanılarak bu medreseler kapatıldı. Bu, aynı zamanda Kürtçe eğitim ve öğretimin de şah damarının kesilmesi demektir; Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla din eğitiminin yanı sıra, Kürt dili ve edebiyatı üzerine eğitim veren medreseler de kapanmış oluyordu. Daha sonra bu durum, Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'un çıkarılmasıyla daha da pekiştirildi. Bu gelişme aynı zamanda Kürtçe'nin 80 yıllık inkâr ve asimilasyon sürecinin de başlangıcı oldu. Bu durum, Kürtler açısından iki önemli sonuç doğurdu. Birincisi, Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun, iddia edildiği gibi yalnızca modern dünya ile bütünleşmenin gereği değildir, bu yasa aynı zamanda Kürtlerin kültürel olarak bölünmesi sonucunu doğurmuş; Arap alfabetini bilmeyen yeni kuşağı Irak, İran ve Suriye Kürtlerinin, yazılı hiçbir belgesini okuyamaz ve anlayamaz hale getirmiştir. Türkiye Kürtleri, Hewlêr ve Süleymaniye kütüphanelerindeki binlerce Kürtçe yazılı eserden hiçbir şekilde yararlanamamaktadır. Bununla birlikte Türkiye Kürtlerinin Osmanlı dönemindeki Kürtçe yazınla olan bağları da kesilmiş ve böylece Kürt toplumunun geçmişi ve geleceği birbirinden koparılmış oldu. Bu sonuç, aslında söz konusu kanunun temel hedeflerinden biriydi. İkincisi, politik önderlik ve çekim merkezi durumuna gelen şeyhler ve din adamları, potansiyel direniş noktaları olmaktan çıkarılmak isteniyordu.

Kürtçe'ye uyarlanmış Arap alfabeti, bugün ağırlıklı olarak Irak ve İran Kürtleri tarafından kullanılmaktadır. 1931'de ikinci resmi dil olarak kabul edilen Kürtçe, yaklaşık 75 yıldır Irak'ta eğitim ve öğretim dilidir. Bunun etkisinin Türkiye Kürtlerine yansımamasının en önemli nedenlerinden biri de, Irak'ta Kürtçe'nin, devlet tarafından eğitim ve öğretim dili olarak kabul edildiği süreçte, Türkiye'nin de girişimiyle yazın dili olarak Soranca lehçesinin temel alınmasıdır. Eğitim ve öğretim dili olarak Kurmancî esas alınsaydı, bunun sonucu diğer Kürtlere de daha farklı bir şekilde yansıtılacaktı.

2. Latin alfabeti: Kürtlerin Latin harfleriyle ilgili tartışma ve çalışmalarının geçmişi 1912-13'lere kadar gitmektedir. Bazı araştırmacı ve yazarların belirttiğine göre, 1912'de çıkan *Jîn* dergisinin sorumlu sahibi Müküslü Hamza ile Ziya Gökalp ve Halil Hayalî'nin Latince harflerle hazırlamaya çalıştıkları Kürtçe alfabe ve Kürt dili grameri bunun en önemli kamtlarından biridir. Ziya Gökalp'in Kürtçülükten Türkçülüğe dönüş yaptıktan sonra bu çalışmayı durdurduğu ve müsveddeleri de Müküslü Hamza'ya vermediği kabul edilir. Söz konusu çalışmayla ilgili diğer bir varsayım ise, bunun aslında "Kürtçülüğün Esasları" olduğudur. Bu nedenden dolayıdır ki Ziya Gökalp'in bu çalışması devlet erkânı tarafından sır gibi saklanmaktadır. 12 Eylül askeri darbesinin icra ettiği ilk eylemlerden biri de, Ziya Gökalp'in bu çalışmasını resmi bir yazıyla Ankara'ya getirtmek olmuştur.

Daha sonra Celadet Bedirhan'ın diğer bazı Kürt aydınlarıyla birlikte yaptığı çalışma sonucunda 1932 yılında Latin harfleriyle hazırladıkları ilk Kürt alfabeti, Hawar dergisinde denendi. Latin harflerine dayalı Kürt alfabeti kısa sürede Suriye ve Türkiye Kürtleri arasında yaygın bir şekilde kullanılmaya başladı. Latin harfleri, bugün daha çok Türkiye, Suriye ve Avrupa'da yaşayan Kürtler tarafından kullanılmaktadır.

3. Kiril Alfabeti: Bu alfabe 1930'lardan beri daha çok Kafkasya Kürtleri veya diğer bir deyişle eski Sovyetler Birliği sınırları içinde kalan Kürtler tarafından kullanılmaktadır. Kürdolog Orbeli'nin başkanlığında ve Ereb Şemo'nun da içinde yer aldığı komite tarafından Sovyet Kürtleri için, ilkin Latince'ye uyarlanmış bir Kürtçe alfabe oluşturulur ve kısa bir süre kullanılır. Daha sonra bu alfabeden vazgeçilerek Kiril alfabeti kullanılır. 1930'da çıkmaya başlayan ve bugün de yaygın devam eden *Riya Teze* gazetesinde de bu alfabe kullanılır. Diğer bazı çalışmalarla birlikte ilk Kürt romanı da Ereb Şemo tarafından 1935 yılında bu alfabeyle yazılmıştır. Bunun yanı sıra ders kitapları da dahil olmak üzere, Rusça'dan Kürtçe'ye çevrilen kitaplarla birlikte azımsanmayacak bir birikim oluşmuştur.

Yazı ve Edebiyat Dili Olarak Kürtçe

Bir dilin fakirliği ve zenginliği ya da gelişmişliği ve gelişmemişliği, o dildeki yazın birikimiyle ölçülebilir, dilin yapısıyla değil. Birçok ölü dilin yapısı yaşayan dillerden daha gelişkin ve zengindir. Bir dildeki yazın zenginliği de o dilin merkezileşmesiyle yakından ilgilidir. Kürtçe, bütün lehçeleriyle birlikte yaşayan tarihsel bir dildir. Bir dilin merkezileşip bütünleşmesi, o dili konuşan toplumun siyasal örgütlenmesinin merkezileşmesiyle mümkündür. Bu yalnız Kürtçe'yle ilgili değildir, dünyadaki bütün ulusal diller bu aşamadan geçmiştir. Kürtçe'nin sorunları da ancak bu çerçevede çözüme ulaşabilir.

Kürtçe, bütün baskılar ve olumsuzluklara rağmen önemli bir yazın birikimine ve edebiyat geleneğine sahiptir. Bugün ulaşılabildiğimiz belgeler itibarıyla 10. yüzyılın başından bu yana önemli derecede Kürtçe eserler verilmiştir. Kürtçe eser veren yazarlardan bazıları şöyle sıralayabiliriz: Baba Tahirê Hemedanî (930-1010), Abdusamed Babek (973-1020), Elî Herîrî (1010-1077), Elî Termukî (Hicri 4. yüzyılda yaşamıştır - Kürtçe'nin ilk gramerini yazdı), Feqîyê Teyran (1302-1375), Melayê Batê (1417-1494), Melayê Cızirî (1570-1640), Ehmedê Xanî (1592-1653), Şeref Xanê Bedlisî (1689-1709), Murad Xanê Beyazîdî (1773-1832), Şeyh Maruf Nudî (1753-1838), Nalî (1800-1856), Hacî Qadirê Koyî (1814-1890), Mela Mehmudê Beyazîdî.

Eğitim ve Öğretim Dili Olarak Kürtçe

Eğer daha önce medreselerde verilen eğitim ve öğretimi hesaba katmazsak, ilk kez 1931'de Irak Kürdistanı'nda Kürtçe resmi dil olarak kabul edilir ve okullarda Kürtçe eğitim ve öğretim vermeye başlanır. Bu makalede, bu gelişmelerin arka planındaki olaylara fazla değinmemekle birlikte, kısa bir hatırlatma yapmakta fayda var. Kürtlerin, egemen devletlerden bu yöndeki talepleri 1900'lerin başlangıcına kadar gider. Kürtler, "Kürdistan"da kısmi iyileştirmelerin yapılması çerçevesinde, Osmanlı Devleti'ne "Kürtçe eğitim ve öğretim" yapılması için başvuruda bulunurlar. Bunun için 1907'nin baharında Şeyh Abduselam Barzanî önderliğinde, diğer birçok aşiret lideri ve ileri gelenin katılımıyla Brivkan köyünde bir toplantı yapılır. Bu toplantıda, talepleri içeren bir notanın Osmanlı Devleti'ne verilmesi kararlaştırılır. Bu notada diğer bazı siyasi taleplerin yanı sıra Kürt dili ile ilgili talepler şöyle sıralanır: "1. Kürdistan bölgesinde merkezi dilin yanı sıra Kürtçe'nin de resmi dil olarak kabul edilmesi, 2. Kürdistan bölgesinde öğretim dilinin Kürtçe olması, 3. Kürdistan'daki üst düzey memurların Kürtçe öğrenmesi veya bilmesi". Bu metnin birer nüshası aynı zamanda İstanbul'daki Seyit Abdulkadir, Emin Ali Bedirhan, Şerif Paşa ve önde gelen diğer Kürt şahsiyetlerine de gönderilir.

AB Uyum Sürecinde Yapılan Düzenlemeler ve Kürtçe'nin Durumu

Bugün çokdilli ve çokuluslu devletlerde dil ve diğer kültürel haklar, temel bir sorun teşkil etmekte olup, şiddetli çatışmaların da ana kaynağını oluşturmaktadır. Kimi devletler ve uluslararası anlaşmalar da dil hakkının bireysel bir hak olduğunu ileri sürerek, sorunun toplumsal entegrasyonla çözülebileceğini belirtmektedir. Bu yaklaşımın dayandığı mantık, "kültürel globalizm" ya da asimilasyondur. Dili, salt bireysel değil, coğrafi, tarihsel ve kolektif bir hak olarak görmek gerekir. Çünkü dil, diğer kültürel topluluklarla ilişkiler açısından da kendini tanımlama ve ifade etmenin temel referans kaynağıdır. Bu nedenle, algılama ve kendini tam olarak ifade edebilmek için anadille eğitim ve öğretim gereklidir. Özellikle çocukların gelişmesinde anadille eğitim çok önemlidir. Bu eğitim ve öğretim, dilin öğrenilmesiyle sınırlanmaz, ortaöğretim ve üniversitede de derslerin mutlaka anadilde yapılması gerekir. Çünkü üniversite kurumu, dilin yeniden üretiminin ve geliştirilmesinin entelektüel mekanıdır. Anadilde eğitim, öğrenciye özgüven kazandırmaktadır. Bu hakkın kullanımı elbette okul ve üniversite ile sınırlı olmamalıdır; kişiler, mahkeme (hukuksal süreçler), medya ve diğer resmi kurumlarda da kendi anadilini (birinci dilini) kullanmalıdır.

Dünyada dil sorununun yaşandığı çokuluslu ve çokdilli ya da çokkültürlü devletlerde bu sorun farklı şekillerde çözülmüştür. Örneğin Belçika'da her dil topluluğu kendi coğrafi bölgesine sahiptir. Eğitim dili teritoryal esasta belirlenmekte; yani o coğrafyada konuşulan dille olmaktadır. Fransızca, Almanca ve Felemenkçe, ulusal dil olarak kabul edilmiştir. Yargı, medya gibi alanlarda, adli konularda ve ticari süreçte kullanılan dil, mahkemenin bulunduğu bölgede konuşulan dile göre belirlenmektedir.

Bu kısa anlatımdan sonra şimdi de Türkiye'de "dil hakları" ve dil sorununa dönelim. Türkiye'de "dil hakları" ve "dil sorunu" derken, bu sorunu elbette yalnızca Kürtçe'yle sınırlandırmıyoruz, tabii ki bütün dillerin aynı haklara sahip olması gerekir. Ancak bu makale, daha çok Kürtçe üzerinde yoğunlaşmıştır. Kürtler ve Kürt dilinin sorunları 19. ve 20. yüzyıl boyunca Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti devletlerinin can alıcı meselelerinden biri olmuştur. Osmanlı, çokdilli, çokkültürlü ve çok dinli bir toplumdu. Cumhuriyetle birlikte tek dilli bir etnisitenin üstünlüğü, tek millet ve tek bayrak dayatması, yüzlerce ve hatta binlerce yıllık geçmişi olan kültürel çeşitliliğin, renkliliğin inkârı ve yok sayılması demektir. Bu yaklaşım dil topluluklarının diğer bütün kültürel ve tarihsel değerlerinin de inkârıydı.

80 yıllık inkâr ve asimilasyon politikasından sonra, AB ile ilişkiler ve uyum yasaları çerçevesinde, AB'nin de baskısıyla nihayetinde Türkçe'nin dışındaki diğer dillerin ve lehçelerin öğrenilmesi bağlamında, Kürt dilinin varlığı da kerhen kabul

edildi. Aslında bunun ilk adımı Özal tarafından, "Türkçe dışında resmi olarak tanınmayan dillerin konuşulmasına" yönelik getirilen yasağın kaldırılmasıyla, 1990'larda atılmıştı. Şimdi de AB'yle uyum yasaları çerçevesinde Kürtçe'nin varlığı ve öğrenilmesi kabul edildi, ancak bunun pratikte uygulaması ile ilgili oluşturulan yönetmelikler ve geliştirilen yöntemler, eskiyi aratır durumda. İşin ilginç yanı ise bu çözüm biçimi önce çeşitli yöntem ve araçlarla Kürtlerin talebine dönüştürüldü. Zaten kimi Kürt çevreleri de "demokratik cumhuriyet" çözümü adı altında bunu kabul etmeye hazırdı. "**Kürtçe'nin okullarda seçmeli ders olarak öğretilmesi**" ya da "**özel dil kurslarının kurulması**" talebiyle yapılan dilekçe eylemleri bu kavrayışın sonucuydu.

Sonuç olarak **özel dil kursları** şeklinde formüle edilen çözüm, yukarıda belirttiğimiz kavrayış ve sürecin bir ürünüdür. Bu çerçevede oluşturulan yönetmelik, Kürt dilinin öğretimini değil, öğrenilmemesi için engel ve zorlukları formüle etmiştir. Bu yönetmeliği bütün boyutlarıyla irdelemek, ayrı bir değerlendirmeye mümkün olabilir. Ancak bu konuda, basında çıkan komik haberler oldukça anlamlı ve açıklayıcıdır. Ayrıca kapıda bekletilen **anadilde yayın hakkı** çerçevesinde oluşturulan yönetmelik de anadil ve lehçelerin öğrenimiyle ilgili yönetmeliği aratır durumdadır. 15 milyonu aşkın insanın konuştuğu bir dile (Kürtçe), haftada televizyonda dört ve radyoda beş saat yayın hakkı vermek ve bu yayınları da yalnızca müzik, haber ve belgesel programlarıyla sınırlamak demek, o toplumla alay etmektir. Peki Kürt çocukları bu televizyonlardan faydalanamayacaksa, Kürt dili ile ilgili program ve tartışma olmayacaksa, Kürt anneler için sağlık ve çocuk yetiştirmeyle ilgili programlar yapılmayacaksa, bu yayın hakkının ne anlamı vardır? Ayrıca yayın hakkının sadece ulusal kanallara verilmesi demek, bu yayınların baştan itibaren sansürlenmesi demektir. Her iki yönetmelik de bu hakların pratikte kullanımını üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallanacaktır.

Bu konuyla ilgili sorulabilecek pek çok soru var: Kürtçe'yi kim öğretecek ya da Kürtçe öğretmenin alacağı pedagojik ve mesleki eğitim hangi kurum tarafından onaylanacak? Kürtçe'yi öğretecek eğitmenin yeterliliğinin ölçütü ne olacak? Bu alandaki çalışmaların ekonomik maliyeti nasıl karşılanacak? Kürtlerin verdiği vergilerle Türkçe öğretmenleri yetiştirildiği gibi, bu vergilerin bir kısmı Kürtçe öğretmeni yetiştirmek için harcanamaz mı? Türkiye'deki 70 üniversiteden en az yedi tanesinde Kürdoloji bölümleri açılıp, Kürt dili ve tarihi üzerinde araştırmalar yapılarak Kürtçe öğretmenleri yetiştirilemez mi?

Eğer anadilde öğrenim ve eğitim sorunu, tarafları tatmin edecek gerçek somut bir çözüme kavuşturulmazsa, bazı manevralar, sorunu daha da karmaşıklatacaktır. Kürt dilinin öğrenimi ve yayınıyla ilgili bazı adımlar bir olumluluk olabilir ancak çözüm değildir. Çözüm, esasında Kürt sorununun çözümü temelinde, Kürtçe'nin **ikinci resmi dil** olarak kabul edilip **Kürtçe eğitim ve öğreniminin** anayasal güvence altında, devlet tarafından desteklenmesiyle gerçekleşir. Bunun olabilmesi için de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. maddesinin değişmesi gerekir. Adı geçen maddede şöyle denmektedir: "*Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. (...) Türkçe'den başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarının anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez.*"

Türkiye'de, yaklaşık olarak 15 milyon Kürt vardır ve yaşadıkları coğrafyanın da en eski sakinlerindendirler. Kürtler, vergi vermek, askere gitmek gibi bütün vatandaşlık görevlerini yerine getirdiği halde, en temel hakları olan kendi anadillerinde eğitim ve öğrenim hakkından yararlanamamaktadır. Türkiye'deki resmi politika, bölünmek ve parçalanmak paranoyasıyla 80 yıldır bu hakları askıya almıştır. Oysa dünyanın birçok ülkesinde birden fazla resmi dil olan ülkeler vardır. Örneğin, **Hindistan Cumhuriyeti**'nde Hintçe ve İngilizce'nin yanı sıra Bengali, Toluğu, Marati, Tamil, Urdu, Bihari gibi dillerle birlikte tam 15 ayrı dil; **İtalya Cumhuriyeti**'nde İtalyanca'nın yanı sıra Kuzey İtalya'da Almanca, Fransızca ve Slav dili; **Kanada**'da İngilizce ve Fransızca; **Çin Halk Cumhuriyeti**'nde Çince ve diğer azınlık dillerinin tümü; **Moritanya İslam Cumhuriyeti**'nde Arapça ve Fransızca; **Namibya**'da Afrikans, Almanca ve İngilizce; **Pakistan İslam Cumhuriyeti**'nde Urduca, Sindi dili ve İngilizce; **İsviçre**'de: Romanş dili, Almanca, Fransızca ve İtalyanca; **Tacikistan Cumhuriyeti**'nde Tacikçe ve Özbekçe; (eski) **Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği**'nde Rusça'nın yanı sıra birliği oluşturan diğer bütün üyelerin dilleri resmi dil olarak kabul edilmiştir.

Anadilde İnadına Israr Etmek

Muhsin Kızılkaya*

Türkçe'yle tanışmamın serüveni ne kadar eskiyse, onu öğrenerek, anadilimden bu dile roman çevirecek düzeye gelme serüvenim o kadar yenidir. Yaşadığım yere, ilk olarak jandarmalar getirdi bu dili. Yabancıydı, büyüldü, bir masal dili gibiydi. Biz çocuklar için oyundu aslında Türkçe'yle tanışmak, büyüklerimiz için ise bir eziyetti. Jandarmalar tanıştırdı ilk beni bu dille.

Hep akşamüzeri gelirlerdi jandarmalar. Gelişlerini haber veren gözcülerin "Romiler geliyor," demeleriyle birlikte, köyün bütün erkekleri bir anda ortalıktan kaybolur, kimisi samanlıklara gizlenir, kimisi bir kuytuluğa sığınır, kimisi kocaman bir ceviz ağacına tırmanır, kimisi de saklanacak hiçbir yer bulamaz ve evlerindeki yüklüğün arkasına gizlenirdi. Onlar için jandarma demek, Türkçe konuşmak demektir ve ne yazık ki, köyde kimse doğru düzgün Türkçe bilmezdi. Jandarmalara da, "Eskerên Kero" yani "Sağır'ın askerleri" veya "Romi" denirdi. Romi kelimesi, Romalılardan miras kalmıştı buranın halkına. Bu kelime biraz da yabancı anlamına geliyordu. Bütün yabancılara, Romalı muamelesi yapardı buranın halkı; çok eskiden, belki de Haçlı seferlerinden bugüne kalma bir alışkanlıktı. Ondandı jandarmalara "Romi" demeleri. Sağır dedikleri de eski Cumhurbaşkanı ve Başbakan İsmet İnönü'den başkası değildi. "Romi"lerin dilinden de en çok Çavşın Teyze anlıyordu.

Peki köyün erkekleri neden kaçıyorlardı, jandarmaların adlarını duyunca neden sırta kadem basıyorlardı? Jandarmalar onlara eziyet ettiği için mi? Esas neden bu değildi. Gözcülerin jandarma gelişini haber vermesiyle birlikte köyün bütün erkeklerinin ortalıktan kaybolmalarının gerçek nedenini çok sonra anlamıştım; dil korkusu. Türkçe'den korkuyorlardı. Köyde yaşayan hemen hiçbir erkek doğru düzgün Türkçe bilmiyordu çünkü. Askerliğini Anadolu'nun herhangi bir yerinde yapmış olanlar da, köye döner dönmez, öğrendiklerini hemen unutuyorlardı. Birkaç kelime olsun bilenler de, jandarmalar onlarla konuşmaya başlar başlamaz korkudan bildiklerini unuturlardı. Onun için en iyisi, jandarmalar onlara bir şey sormadan dağa kaçmak ve onlar köyden gidene kadar orada kalmaktı.

Zaten hayatları hep eziyet doluydu. Jandarmaların onlara yapacağı eziyet, her gün gördükleri eziyetin yanında hiç kalırdı. Peki insan bir dilden neden böyle korkar? Bu soruya hiçbir zaman mantıklı bir cevap bulamazdım. O zamanlar, biz çocuklar jandarmaların geliş gidişlerini bir oyun olarak görüyorduk. Çavşın Teyze, köye gelen haritaçılardan, jandarmalardan ve tahsildarlardan birkaç kelime Türkçe öğrenmişti. Jandarmalar köyde erkek bulamayınca, mecburen Çavşın Teyze konuşurdu onlarla. Anlaşırdı da. Çavşın Teyze, çocukları etrafına toplar, kendi buluşu olan bir tekerlemeyi yüksek sesle ezberletirdi bizlere: Gel: Were, Git: Here, Eşek: Kere, Kapı: Dere...

Bu tekerleme uzar giderdi. Arada bir, jandarmaların gelişinden habersiz olan birkaç köylü yakalanır, sırt çantaları, mühimmatlar onların sırtlarına yüklenir, gidecekleri yere kadar jandarmaların yüklerini taşırlardı. Biz çocuklar da arkalarından koşar, köyün çıkışına kadar Çavşın Teyze'nin tekerlemesiyle uğurlardık onları: "Gel: Were, Git: Here, Eşek: Kere, Kapı: Dere..."

Anadilimden başka, yabancı bir dille ilk tanışmam bu tekerleme ve köye gelen o jandarmalar sayesinde oldu. Kendi dilimden başka, yabancı bir dilde öğrendiğim ilk kelimelerdir bunlar.

Bilmedikleri bir dil yüzünden dağa kaçan köylülerin, neden dağa kaçtıklarını, çok geçmeden bizzat yaşayarak öğrendim ben de.

Yatılı bölge okulunda öğrenciydim. Köyden alınıp getirildiğimiz bu toplama kampı benzeri yerde ilk gün, bize sıkı sıkıya Kürtçe konuşmamamız öğütlendi. Bildiğimiz dili unutacaktık, bundan sonra burada başka bir dilin kuralları geçerli olacaktı. Bu dilin dışında konuşacağımız her kelime, çocuk bedenimize incek sert bir sopa darbesi olacaktı. Türkçe bizim esas dilimizdi ve Kürtçe diye bir dil de yoktu. Zaten bu dil bundan sonra bizim işimize yaramazdı; onun için bildiklerimizi unutmamız ve bir an önce yeni dilimizi öğrenmeye çalışmamız gerekiyordu. Ne kadar çabuk öğrenirsek, o kadar başarılı, vatana millete yararlı insanlar olacaktık.

* Yazar.

Fakat gelin görün ki, bir dil öyle kolay unutulmuyor, yeni bir dil de kolay kolay öğrenilmiyordu. Kuytularda, gece karanlığında, tuvaletlerde, muhbirlerden uzak yerlerde, yani bulabildiğimiz her fırsatta arkadaşlarımızla yine de Kürtçe konuşuyorduk. Bir tehlike anında da hemen susuyor veya birkaç gün içinde öğrendiğimiz Türkçe kelimeleri devreye sokarak birbirimizle anlaşmaya çalışıyorduk. Biz tehlikenin farkındaydık, başımıza gelecekleri biliyorduk, ancak yakınlarımız henüz bilmiyordu bunu.

Bir gün, aylardır ayrı kaldığı çocuğunun hasretine daha fazla dayanamayan annem, ziyaretime geldi okula. Haber verdiler, okulun koridorunda karşılaştık annemle. Birkaç aydır birbirinden ayrı düşmüş bir anne ile oğul karşılaşması nasılsa öyle bir karşılaşmaydı... Annem kendi dilinden "ez gori" (kurban olduğum), diyerek sanlı bana. Bir anda her şeyi unutmuşum, annemle Kürtçe konuşurken buldum kendimi. Meğerse, arkamızda, her daim elinde bir zincirle dolaşan, sarkık bıyıklı Sabri Hoca duruyormuş. Annem tek kelime bile Türkçe bilmiyordu ve Sabri Hoca Kürtçe konuştuğumuzu duymuştu. Hiçbir şey söylemeden, elindeki zinciri rasgele salladı bana, zincir sırtıma geldi. Yere düştüm, bir tane daha salladı. Annemin gözleri büyümüş, ağzı açık kalmıştı, yapacağı tek bir şey vardı, üstüme kapaklandı. Oğluna inen zincirler ona gelsin istemişti. Bir süre birbirimize sanlarak ağladık. Annem sonra ayağa kalktı, hiçbir şey diyemedi, zaten diyemezdi de; dili yasaktı. Öfkeyle baktı Sabri Hoca'ya. Galiba, o gün ahdedti ve o günden bugüne ağzından tek kelime bile olsun Türkçe bir söz çıkmadı, tek kelime bile olsun Türkçe öğrenmedi. O gün oğluna kalkan zincir, Türkçe konuşmuştu çünkü!

Bu olay iki şey öğretti bana: Bundan sonra kalkacak hiçbir zincir darbesi, anadilimi unutturmayacaktı bana, ısrar edecektim ve onu asla unutmuyacaktım. İkincisi, bilmiyorum diye zincirle dövüldüğüm dili, Türkçe'yi, bu uğurda beni döven o sarkık bıyıklı Sabri Hoca'dan daha iyi öğrenecektim.

İlkokuldayken peşine düştüm anadilimin alfabesinin. Hiçbir yerde yoktu, bana ulaşan hiçbir kitapta rastlamıyordum ona. Ta ki, günün birinde 12 Mart darbesinden sonra tutuklanan Doğu Devrimci Kültür Ocakları (DDKO) sanıklarının, Diyarbakır Cezaevi'nde hazırladığı ve savcılığın "Kürtçe diye bir dil yok" iddiasına karşı yapmış olduğu savunmaların kitap haline gelmiş haliyle karşılaşınca kadar. Sanıklar, savcının iddialarını çürütmek için Kürtçe alfabeyi savunmalarına koymuşlar, örnekler vermişler ve Kürtçe alfabenin 31 harften müteşekkil olduğunu söylüyorlardı. Bu savunma, savcını ikna etti mi bilmiyorum, ama beni ikna etmişti. Oturdum, ders çalışır gibi o savunmayı çalıştım. Alfabeyi öğrendim, kendi kendime okuyup yazmak için uğraştım.

1992 yılında, İstanbul'da, Mehmed Uzun'un *Siya Evinê* (Yitik Bir Aşkın Gölgesinde) romanını Kürtçe'den Türkçe'ye çevirmeye başladığımda malzemem hâlâ o iddianamenin cevabı olan DDKO sanıklarının savunması ve Sabri Hoca'ya duyduğum öfkeydi. O vakte kadar araya çokça zaman girmişti. Yeni bir askeri darbe daha yapılmış, herkesi bir yerlere savurmuş, bazı Kürtler dağa çıkmış, bazıları da iki ateş arasında kalarak birtakım edebi ürünler vermeye başlamıştı. Ben edebi ürünler vermeye çalışanların tarafında yer almak istiyordum. Ölmekte olan, can çekişen bir dil vardı orta yerde, bazıları o dili, her türlü olumsuz koşullara rağmen yaşatmaya çalışıyordu. Burada bana düşen görev de, o dilde verilmiş olan ürünleri, o dili bilmeyenlerle tanıştırmaktı. Bazıları, hâlâ Kürtçe'nin bir dil olmadığını ileri sürüyor, o dilden edebiyat yapılamayacağına inanıyordu.

Zaten bu, deveye hendek atlatmak kadar zor bir işti. Çünkü, hızlı bir asimilasyon süreci başlamıştı. Kürtçe'den Türkçe'ye edebi ürünleri çevirme macerasına başladığımda, o zamana kadar okuduğum kitaplar, kulak verdiğim dilbilimciler asimilasyonun tahribatlarını öğretmişti bana.

Asimilasyonun ilk aşaması, egemen dili kullanması için, halka yoğun bir baskının uygulandığı dönemdi. Jandarmaların köye geldiği ve benim ilkokulda okuduğum bu dönem geride kaldı. Şimdi çift dilin egemen olduğu ikinci aşamadayız. İnsanlar yeni dillerini benimserken, (tıpkı yatılı bölge okulunda bizim yaptığımız gibi) eskisini de etkin bir biçimde kullanmayı sürdürüyorlar. Fakat hızla tehlikeli bir alana doğru gidiyoruz. Çift dil uygulaması, hızla düşüşe geçerek, yeni dil giderek eskisinin yerini almaya başlıyor. En tehlikeli aşama da üçüncü aşamadır; genç kuşaklar, eski dilinden hızla uzaklaşarak yeni dile yönelirler. Artık eski dilini kullanmaktan utanmaya başlarlar bu aşamada. Çünkü anadilini kullanmayı sürdürenler, çevrelerinde iletişim kurdukları insanların giderek azaldığını görür. Bu durum, zamanla rahatsız edici boyutlara ulaşır ve anadil gittikçe aile içine hapis olmaya başlar. Bir süre sonra da aile içindeki iki dillilik, bilinçli bir dilliliğe, sonra da tek dilliliğe dönüşür.

Bu politikalar, sistematik bir şekilde uygulandığı halde, Kürtler neden tam anlamıyla asimile olamadılar? Bana sorarsanız, Kürtlerin kendi dillerine karşı olan kıskançlıkları buna engel oldu. Kürtler, kendi dillerine karşı ne kadar kıskançlarsa,

başka dilleri öğrenmeye karşı da o kadar dirençlidirler. Yukarıda sözünü ettiğim, jandarmaların köye gelişi sırasında dağa kaçan köylülerin her biri, iki yıl askerlik yaptığı halde köylerine tek kelime Türkçe bilmeden dönerlerken, bizim köylerimize sadece sekiz aylığına gelen öğretmenlerin, evlerine şakır şakır Kürtçe öğrenmiş bir halde dönüşlerini örnek verirsem, sanırım ne demek istediğimi daha iyi açıklamış olacağım.

Bir dili ölmekten kurtarmanın yolu, bizzat o dili kullanan halkın, o dili kurtarmaya istekli olmasından geçer. Bugün geldiğimiz aşamada, Kürtlerin kendi dillerini kurtarmaya istekli olduğunu görmemek mümkün değil. Böyle olmasaydı, hiçbir dil eğitimi almadan, o dilde roman yazmak, yazılan o romanları çeviri yoluyla başka bir dile aktarmak bir mucize olarak telakki edilmeliydi.

İnsanlığın gelişimi çokkültürlülüğe bağlıdır. Bir dilin yok olması, bir daha dirilmemek üzere ölmesi, hepimizi, en az bir canlı türünün yok olması kadar ilgilendirmeli, üzmeli. Çünkü bir dilin yeryüzünden silinip gitmesi, gezegenimizdeki çeşitliliği de azaltan bir etken. Dil, bir toplumun tarihini ve kültürel kimliğini barındırır içinde çünkü.

James Holmes'un bir sözüyle bitirmek istiyorum: *"Her dil, onu konuşanların ruhlarını barındıran bir tapınaktır."*

“Farklı” Bir Dil: Lazca

İsmail Bucaklışı*

Lazca, Anadolu’da konuşulan “farklı” dillerden biri. Bu dili konuşanların sayısı ne olursa olsun, bu toprakların zenginliği olarak binlerce yıldır varlığını sürdürüyor ve Lazlar on yıllardır anadillerini yaşatma, kendi kimlikleriyle varolma mücadelesi veriyor. Bu noktada, son dönem çıkan dil hakları ve anadilde yaygınlaştırmaya ilişkin kanunlar yetersiz olsa da, bu hakların daha da geliştirilmesi ve kullanılması yönündeki çabalar sürdürülecektir.

Lazlar Kimdir?

Lazlar hakkında, gerek popüler düzeyde gerekse yazılı metinler (resmi metinler, akademik çalışmalar, araştırma niteliğindeki eserler vb.) düzeyinde ciddi anlamda yanlış bilgilendirme olduğu görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle, “Laz” sözcüğüyle neyin kastedildiğine ve dolayısıyla Lazların kim olduğuna dair, farklı nedenlerden kaynaklanan karışıklıklar mevcuttur.

Laz teriminin içeriğine dair karışıklık bir ölçüde, Lazlarla ilgili tarihsel bilgilerimizin eksikliğinden kaynaklanır. Laz sözcüğü, yabancılar için Pont (Karadeniz) halklarını topluca ifade eden bir terim iken, o yörede yaşayanlar açısından da, tamamen Bizanslaşmış, Grekçe konuşan Pontiklerden (Rhomaioi) ayırt etmek üzere, yeterli derecede Bizans kültürü almamış Lazları işaret etmekteydi (Meeker, 1971).

Anadolu’da, Laz terimi, Karadeniz bölgesinde yaşayan bütün grupları ifade eden ortak bir addır. Türkiye’de, bölge dışından çoğu kişi için bu tanım, Anadolu’nun diğer yerlerinden farklı olarak algılanan bir bölgesel birimi ifade eder. Bölge dışında, Karadenizliler bir kimlik ifadesi olarak Laz olduklarını söylerler. Bölgede yaşayanlar için Laz, daha doğrudakilerdir. “İstanbul’da Samsunlular ve Sinoplular dahil bütün Karadenizlilere Laz derler; Sinoplular Samsunlulara, Samsunlular Trabzonlulara Laz derler. Trabzonlular da Rizelilere Laz derler.” (Marr, 1910). Türkiye’de ortalama bir birey için Laz, Karadeniz şivesi konuşan herkestdir. Minorsky, İslam Ansiklopedisi’ndeki “Lazlar” maddesinde konuya açıklık getirmiştir: “...Laz tabiri, Türkiye’nin garbında, fark gözetilmeksizin, Karadeniz’in cenub-i şarki kısmındaki ahaliyi ifade için kullanılır, halbuki hakikatte, kendilerine Laz diyen ve Lazca konuşan halk bugün Hopa ve Pazar (Atina) kazalarında oturmaktadır. Batum’un cenubunda az sayıda Laz vardır ki, bunlar Türk hududunu Sarp’a (Çoruh munsabının cenubu) 16 Mart 1921 tarihli Türk-Rus anlaşması gereğince Türkiye’ye alındılar...” (Minorsky, 1957)

Lazlar kendilerini “Lazi” olarak adlandırdılar ve kendilerini isimlendirme konusunda herhangi bir karışıklık söz konusu değildir. Konuştukları dile de “Lazuri” demektedirler.

Kısaca Laz Tarihi

Birçok tarihçi Lazların kökenini Antik Kolkheti’ye dayandırır. Laz tarihinin ilk yüzyılları, onların Hıristiyanlığa geçirilmelerine tanık oldu, ama bu bile onların Bizans İmparatorluğu’yla birleşmelerine yol açmadı. Altıncı yüzyılda Lazika Krallığı, dönemin büyük devletleri olan Bizans ve Pers İmparatorluklarının rekabet ve savaş alanına dönüştü, iki imparatorluk arasında birçok kez el değiştirdi. Lazika Krallığı, Bizans-Pers savaşlarından dolayı gücünü yitirmiş, sekizinci yüzyılda gelişen olaylar nedeni ile tarih sahnesinden çekilmiştir.

1461’de Fatih Sultan Mehmet’in Trabzon İmparatorluğu’nu ortadan kaldırmasıyla Lazlar Müslüman bir imparatorluğun sınır komşusu haline geldiler. 1461’den Osmanlı egemenliğine girdikleri 16. yüzyılın başına kadar bir dereceye kadar otonomilerini sürdürmeyi başardılar ve yerel derebeylerinin yönetimi altında kaldılar. Trabzon’un Osmanlı Devleti tarafından alınmasından yarım yüzyıl kadar sonra, Sultan Selim, Lazların yaşadığı bölgeleri de Osmanlı topraklarına kattı (1514).

Osmanlı Devleti, 16. yüzyılın sonlarına kadar (1580) Lazlara dinlerini muhafaza etme özgürlüğü tanısa da bu tarihten itibaren Müslümanlaştırma politikalarına ağırlık verdi. 16. yüzyılın sonlarından 19. yüzyıla kadar geçen zaman, Lazların

* Araştırmacı, yazar.

Müslümanlaştırılması yoluyla Osmanlı İmparatorluğu'na entegre edildikleri dönemdir.

1814-1817, 1818-1821, 1832-1834 yılları arasında bölgede âyanlar tasfiye etmek isteyen Osmanlı yönetimine karşı, yerel ekonomik ve idari özerkliğe sahip âyanlar arasında çıkar ve iktidar çatışmasından kaynaklanan geniş çaplı isyanlar ortaya çıktı (Bryer, 1988). 1851'de Trabzon vilayetine bağlı idari bir birim olarak Lazistan Sancağı kuruldu. Bu tarihten önce Gönye (Gonia) olan sancağın adı Lazistan olarak değiştirilmiştir. Lazistan Sancağı 1924 tarihinde lağvedilmiştir.

Tehlike Altında Bir Dil: Lazca - Lazuri Nena

Lazca Türkiye ve Gürcistan'da yaşayan Megrel-Lazlar tarafından konuşulan bir dildir. Güneybatı Kafkas dil ailesine mensuptur. Bu dil grubunda Megrel-Lazca ile birlikte Svanca ve Gürcüce yer alır. Dilbilimciler, Lazca ve Megrelce'nin, Zanca adı verilen Antik Kolkheti dilinin zaman içinde ikiye ayrılmış kolları olduğunu belirtirler. Zanca'nın kelime hazinesi günümüzde Megrel-Lazca'da varlığını sürdürmektedir. Dildeki kelime hazinesi, cümle kuruluşları, fonetik ve gramer yapıları Lazca ve Megrelce arasında anlaşmayı engelleyecek düzeyde farklılaşmamıştır. Lazca'ya hakim biri Megrelce'yi kolayca anlayabilmektedir.

Rize'nin Pazar, Ardeşen, Çamlıhemşin, Fındıklı ilçeleri, Artvin'e bağlı Arhavi, Hopa ve Borçka ilçeleri ile Batum bölgesi Lazca'nın tarihsel olarak konuşulduğu alandır. Ayrıca, '93 Harbi'nden dolayı göç ederek, İzmit, Yalova, Karamürsel, Sapanca, Düzce, Akçakoca, Bolu ve Beykoz gibi merkezlere yerleşen Lazlar da Lazca konuşmaktadır. Megrelce bugünkü Gürcistan'ın batısında yaklaşık 1.5 milyon kişi tarafından konuşulur.

Yazılı, resmi ya da henüz yazıya geçmemiş bütün dillerde diyalektler-şiveler bulunur. Ne var ki lehçe, şive, ağız, konuşma tarzı, diyalekt gibi kavramların dilbilimsel açıdan bir değeri yoktur. Bilimsel olarak bu kavramların tümünün tek bir karşılığı vardır ya da hepsi aynı anlama gelir, aynı şeyi ifade eder. Özellikle Türkçe'de sıkça duyduğumuz diyalekt, lehçe, şive, ağız gibi gerçekte neyi anlattığı net olarak anlaşılmayan kavramlar, politik sınıflandırma ihtiyacının bir ürünü olarak karşımıza çıkar.

Lazca'yı Yazılı Hale Getirme Çabaları

Kimi dilbilimciler tarafından Lazca üzerine çalışmalar yürütülmüş, alan araştırmalarına dayanan dil ve sözlü edebiyat derlemeleri yapılmış, Lazca'nın grameri oluşturulmuştur. Laz grameri ile ilgili bilinen ilk çalışmayı yapan, Alman Rosen'dir (1844). Dilbilimci Nikolay Marr, 1910'da Lazca materyallerin yanı sıra bir de Laz grameri yayınlamıştır (1910). Gürcistan'da Lazca üzerine yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunların arasında Arnold Çikobava (1936) ve Guram Kartozia'nın çalışmalarını anmak gerekir (1972).

Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında dönemin sosyalist aydınları tarafından Laz alfabesinin oluşturulması ve Lazca'nın yazılı hale getirilmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. Bu alandaki ilk yayın Sovyet Gürcistan'ında, Chitaşi İşqenderi'nin direktörlüğünü yaptığı 1929 tarihli *Mçhita Muruntsxi* (Kızıl Yıldız) isimli gazetedir. Gürcistan'ın Sohum kentinde Lazca olarak yayınlanan bu gazetenin 26 Şubat 1930 tarih ve 8924 sayılı kararla Türkiye'ye sokulması yasaklanmıştır (Dündar, 1997). Gürcistan'da Kartvel alfabesi ile yaygın yazma geleneğine rağmen, gazetede Lazca metinlerin yazılmasında Latin alfabesinden uyarlanan yeni bir Laz alfabesinin kullanılması dikkate değerdir. 1937'de, okullarda Lazca eğitime son verilmesinin ardından Lazca ile ilgili bütün yayınlarda istisnasız Kartvel (Gürcü) alfabesi kullanılmıştır. Bu, Kartvelist uygulamaların sadece küçük bir örneğini teşkil eder.

Bununla birlikte, 1930'lu yılların başında Sovyet Sosyalist Gürcistan Cumhuriyeti'nde ilkokullarda Lazca anadil eğitimi verilmesi yönünde çalışmalar yürütülmüş ve bir dönem bu çabalar hayata geçmiştir. Okullarda okutulmak üzere "Alboni" adını taşıyan, Latin harf sistemine dayalı ilk Laz alfabesi kitaplaştırılarak 1935 tarihi ile Sohum'da yayınlanmıştır. Chitaşi İşqenderi imzasını taşıyan *Alboni*'nin ardından 1937 senesinde *Okitxuşeni Supara* isimli ikinci bir kitap yine aynı yazar tarafından okul kitabı olarak yayınlanmıştır. *Okitxuşeni Supara*'da Lazca okuma parçaları yer alıyordu. Bu çalışmalarından ötürü Chitaşi İşqenderi'nin sürgün edildiği ve daha sonra Stalinist politikaların sonucu öldürüldüğü yönünde rivayetler mevcuttur (Mjora, 2000).

Osmanlı döneminde Laz alfabesi oluşturma ve Lazca yazmaya yönelik çabalarıyla bilinen tek kişi Hopalı Faik Efendi'dir.

Akademisyen Nikolay Marr, 1910 *Lazistan Raporu* adlı eserinde, Faik Efendi'nin bir Laz alfabesi vücuda getirme girişiminde bulunmasından dolayı baskılara uğradığını, hapse atıldığını, ailesinin sürgün edildiğini ve belgelerine el konarak ateşe verildiğini belirtmektedir (*Vanilişi - Tandilava, 1992*).

Laz Alfabesi (Lazoğlu Alfabesi)

Lazebura, Laz dilinin korunması ve yaşatılmasını amaçlayan ve birkaç kişiden oluşan küçük bir çalışma grubudur. Eylül 1984'te Almanya'nın Stuttgart kenti yakınlarında Freudenstand'da kurulmuştur. Lazebura Çalışma Grubu, Laz alfabesinin geliştirilmesi görevini üstlenir ve *Parpali Dizisi* adıyla iki çalışma yayımlanır. Diğer çalışma ise *Nananena* adlı çocuklara Lazca öğretme amaçlı kitaptır.

Lazebura'nın çalışmalarından biri, Laz alfabesinin tanıtıldığı *Lazebura* adlı broşürün çıkarılmasıdır. Bu broşürde Türkiye'deki Lazlara yönelik Latin harf sistemine dayalı ilk Laz alfabesi yayınlanmıştır. Bu dönemde, Alman etnolog Wolfgang Freurstein, grup adına Kafkasoloji kongrelerine katılarak yeni geliştirilen Laz alfabesini tanıtır. "Lazoğlu Alfabesi" adını taşıyan bu alfabe Kafkasoloji kongrelerinde kabul görür.

Lazoğlu alfabesi ilk kez 1993 yılında Ognı adlı kültür dergisinde yayınlanarak Türkiye'deki Laz okuyuculara sunulmuş ve çok sayıda Lazca materyal bu alfabe kullanılarak yayınlanmıştır (*Ognı, 1993 - Mjora, 1999*). Ayrıca, Lazoğlu alfabesi ile yayınlanmış bir Lazca sözlük (İstanbul, 1998), Lazca şiir kitapları, kültür dergileri ve Lazca gramer (İstanbul, 2003) bulunmaktadır.

Laz alfabesinde 35 adet harf vardır. Türk alfabesindeki "ı, ü, ö" harfleri Lazca'da bulunmazken, Türk alfabesinde olmayan dokuz adet sessiz harf vardır.

Lazca'yla Mücadele Kolları

1930'lu yıllar ve sonrasında okullarda yaygın olarak Lazca konuşma yasağının ve Lazca konuşanlara karşı fiili yaptırımların uygulandığını, bizzat bu süreçleri yaşamış olanlardan öğreniyoruz. Okullarda veya genel olarak halk eğitim merkezleri gibi eğitim kurumlarında bu yasakların uygulanmasında benzer yöntemler kullanılıyordu. Bu yasaklara ilişkin tipik örneklerden biri, öğrencilerin Lazca konuşmasını engellemeyi ve bu şekilde Türkçe öğretmeyi amaçlayan "Lazca İle Mücadele Kolları" idi. Bu kolların seçiminde öğrenciler serbest bırakılmışlardı. "Bu kollar, sınıf öğrencilerinin tercihleri ile seçilirdi, yani oylanırdı." (*Özgün, 1999*). Öğrenci ve öğretmenlerin Laz kökenli ve anadillerinin Lazca olması, Türkçe eğitimin önünde bir engel teşkil ettiğine inanılıyordu. Bundan dolayı gerek kol seçimleri ve gerekse Lazca ile mücadelede öğrencilerin gönüllü ve aktif katılımları sağlanıyordu. Zira, bu tür uygulamalar 1930'larda kalmamış, sonraki on yıllarda farklı şekillerde devam ettirilmiştir.

Bugün yaşı 65'in üzerinde olan eski kuşak Lazlardan Hopalı Yılmaz Avcı, ilkokul yıllarında yaşadıklarını ve okullarda Lazca konuşan öğrencilere uygulanan baskıyı "Türkçe'yi Nasıl Öğrendik?" başlıklı bir makalede mizahi bir üslupla dile getirmektedir. Bütün okullarda olduğu gibi Avcı'nın okuduğu ilkokulda da Lazca konuşmak yasaktır ve Lazca konuşanlar dayakla cezalandırılmaktadır.

Okullarda Lazca konuşmanın yasaklandığını ve Lazca konuşan öğrencilerin cezalandırıldığını gösteren başka örnekler de mevcuttur. Bu seferki tanıklık ise Doğu Karadeniz'den çok uzaklarda, Marmara bölgesinde bulunan küçük bir kasabada yaşanmış. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan dolayı Hopa ve Batum'dan göç ederek Sapanca'ya yerleşen bir Laz ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelen ve 1990 sonrası Sapanca CHP ilçe örgütünde yöneticilik görevinde bulunan Sefer Bostancı, kendi ilkokul öğrenciliği yıllarında bizzat bu tür uygulamalara maruz kaldığını belirtmektedir.

"Köydeki (Sapanca- Babadayı köyü) ilkokulda Laz kökenli öğrencilere Lazca konuşmayı yasakladılar. Bu yasak sadece dersle, okulla sınırlı değildi. Aynı zamanda köyde de Lazca konuşulmasına öğretmen izin vermiyordu. Bizim okul dönemimizde, bugün aklıma geldiğinde bana çok komik ve de çok korkutucu gelen bir şeydi bu.

Yasak şöyle uygulanıyordu: Öğretmen tarafından oluşturulan bir komite, okulda ve okul sonrası evleri dolaşüyor, gizlice evleri dinliyor, köyde Lazca konuşan öğrencileri tespit ederek öğretmene bildiriyordu. Okulda Lazca konuşanlar da derhal öğretmene şikâyet edilirdi. Öğretmen de bu öğrencileri, yine öğrencilerden oluşan mahkemeye veriyordu.

Çarşamba günleri öğleden sonra mahkeme kurulurdu. Bu, talebelerden oluşan bir mahkemeydi ve görevi Lazca konuşan öğrencileri yargılamaktı. Mahkeme, okulun yaşça büyük öğrencilerinden oluşurdu. Bu öğrenciler hakim, savcı, mübaşir gibi sıfatlara sahip olurlardı. Başlarında ise öğretmen bulunurdu. Lazca konuşanları tespit eden öğrenciler ise muhbir, polis, komiser gibi sıfatlarla mahkemeye katılırlardı.

Mahkemede, suçlu öğrenci (!) numarası ile çağılır ve suçu yüzüne karşı söylenirdi. Örneğin 'sen şöyle konuştun, sen şu Lazca kelimeleri söyledin, annene falan zamanda şunu söyledin,' gibi açıkça iddia ortaya konulurdu. Mahkeme boyunca öğretmen seyirci kalır, mahkemenin seyrine müdahale etmezdi.

Öğrencinin savunması alındıktan sonra mahkeme kararını verir ve verilen karar uygulanırdı. Ceza genellikle okulun bodrumunda iki saat süreyle beklemek, ayakta beklemek ya da dayak şeklinde olurdu.

Lazca konuşan öğrencileri cezalandırma bütün köylerde vardı ama her yerde öğrenci mahkemeleri yoktu. Bunun yerine öğretmen, Lazca konuşan öğrenciyi döverek cezalandırırdı."

Eğitim hayatı boyunca kültür şoku yaşamayan, anadilinden ve anadilden kaynaklı aksanından dolayı aşağılanmayan, Türkçe dersinden başansız olmayan Laz neredeyse parmakla sayılabilecek kadar azdır. Laz ailelerin, çocuklarını anadillerini konuşmayı engelleyerek Türkçe'ye yönlendirmeleri, sosyal yaşamlarında aşağılanmadan koruma isteğinden kaynaklanıyordu.

Milliyetçi Tezler

Lazlar, Kafkas kökenli bir halktır. Lazlarla yakın akraba ve aynı dili konuşan Megreller -sayıları 1.5 milyon civarındadır- Gürcistan nüfusu içinde önemli yer tutar. Laz nüfusunun büyük bir bölümü Türkiye sınırları dahilinde yaşar. Ancak Lazların Kafkas kökenli olması, Gürcülerle (Kartveli) özellikle dilsel bağlarının bulunması Gürcü resmi ideologların Lazlar üzerine tezler üretmesine kaynaklık etmiştir.

Aynı şekilde, Cumhuriyet döneminde Lazların Turani bir kavim olduğuna dair birtakım tezlere rastlamak mümkündür. En ünlüsü hiç şüphesiz Prof. Fahrettin Kırzioğlu'nun kaleme aldığı "*Karadeniz Bölgesindeki Türk Boylarından: Lazlar ve Hemşinliler'in Tarihçesi*" adlı tebliğdir (Kırzioğlu, 1972). Gürcü milliyetçisi görüş ile Türk milliyetçisi görüş, Lazların "soy kökeni" konusunda çatışma halindedir. Zira, Kırzioğlu'nun, Lazların Turani bir kavim olduğuna dair milliyetçi görüşleri, aynı zamanda Lazların Gürcü boyu olduğuna dair Gürcü milliyetçisi görüşlere cevap niteliği taşımaktadır. Kırzioğlu bu konuda daha da ileri gitmiş ve Gürcülerin de Turani bir kavim olduğuna ilişkin görüşler üretmekten geri durmamıştır.

Kartvelist Tezler

Gürcü resmi tarih tezlerine göre Lazlar (Megreller ve Lazlar), Gürcülerin (Kartveli) bir koludur. Lazların konuştuğu dil Gürcüce'nin bir lehçesidir. Lazca, Megrelce, Gürcüce ve Svanca'nın dahil olduğu dil ailesi bu milliyetçi görüş tarafından "Kartveluri" yani Gürcü dilleri grubu olarak adlandırılmaktadır (*Canaşia - Berdzenişvili, 1997*). Bir dil ailesi içindeki bir dilin, o dil ailesinin adı olamayacağına ilişkin dilbilimsel görüşe karşın bu tez günümüzde de savunulmaya devam etmektedir.

Gürcü dilbilimci İrine Asatiani, "Kartveluri" yani Gürcü lehçeleri içinde yer alan Lazca'nın, Megrelce ve Svanca ile beraber, zaman içinde özgünlükler kazanarak "ince dilbilimsel ölçütlere göre bağımsız dil dönemine dahi ulaştığı" şeklinde bir saptamada bulunur, ancak bunların halen bir dil haline gelmediklerini de eklemekten geri durmaz. Gerçekte Gürcü resmi ideolojisine bağlı olmayan dilbilimciler, adı geçen dillerin bağımsız ve kendi başına diller olduğu konusunda şüphe dahi etmemektedirler.

Gürcistan'a yakınlığı ile bilinen ve İstanbul'da üç ayda bir yayınlanan *Çveneburi* adlı dergide bir makalesi yer alan Asatiani, Lazların 20. yüzyılın başında, ulusal sınırların çizilmesi ile Gürcistan'dan, dolayısıyla anadilleri olan Gürcüce'den koparılmalarının Lazca'nın işini zorlaştırdığını, bu durumun Lazların manevi yaşamında, ulusal bilinçlerinde ve konuşma dillerinde kendini hissettirdiğini belirtmektedir.

Türkçü Tezler

Lazlar Osmanlı İmparatorluğu egemenliğine girmelerinden itibaren, resmi belgelerde "Laz" adıyla anılmışlardır. Nihayet, 19. yüzyılın ortalarında, Trabzon vilayetine bağlı Lazistan sancağı oluşturulmuştur.

İkinci Meşrutiyet döneminde, Türkçülük akımının yaygınlaşmasıyla Anadolu'da yaşayan İslami unsurlar, gayri Türk olarak değerlendirilmeye alınır.

Mustafa Kemal, 3 Temmuz 1920 tarihli TBMM gizli oturumundaki konuşmalarda Lazlardan "İslami unsur" olarak bahseder. Şemsettin Sami'nin *Kâmus-i Türki*'sinde "unsur" sözcüğünün ikinci anlamı, "bir bütünden ayrılıp bir topluluk meydana getiren kısım ya da topluluk" olarak tanımlanmıştır. Mustafa Kemal, milli hudutların tanımını yaptığı diğer bir konuşmasında meclisi teşkil eden zevatın yalnızca Türk, yalnızca Çerkez, yalnızca Kürt ya da yalnızca Laz olmadığını, hepsinden oluşan İslami unsurlar olduğunu ve bunun samimi bir topluluk olduğunu belirtmektedir. Ayrıca milli hududun da bu olduğuna işaret etmektedir (*Perinçek, 2000*).

Burada Atatürk Üniversitesi profesörlerinden Fahrettin Kırzioğlu'nun Lazların soy kökenini bulma çabalarına değinmekte fayda vardır. 1970 yılında, 7. Türk Tarih Kongresi'ne sunduğu bir tebliğde, Lazların "Doğu Karadeniz bölgesindeki Türk boylarından" biri olduğunu ispatlamak için kendine has "tarihsel" belgelerden faydalanır. "*Lazlar-Çanarlar*" alt başlığını taşıyan tebliğinde, önce "kimlere Laz dendiğini, Lazlığın neresi olduğunu" tarihten sonra, sıra Lazların Turanlılık ve Türklüklerini ispatlamaya gelir. Kırzioğlu'na göre Lazlar Megrel değildir, çünkü "*Megreller çok tembeldir, Lazlar namuslu ve çalışkandır, namus için adam öldürürler ve mertçe yaşarlar; kadınları iffetlidir. Megreller, orta başlı (mezosefal) ve çirkin yüzlüdür. Lazlar ise, bütün Türkler gibi yuvarlak başlı (brakisefal) ve güzel yüzlü, yakışıklıdır.*"

Kırzioğlu'nun, Gürcü ve Hemşinliler hakkında da Türkî olduklarına dair benzer ırkçı tezleri vardır.

Laz Örgütlenmeleri

1980'lerden itibaren Lazca'nın tehlike altında olduğu tespitinden yola çıkan Lazlar arasında örgütlenme çabaları görülür. İlk örgütlenme deneyimleri Almanya'da yaşanırken, 1990'ların başında Lazca'nın yaşatılması yönündeki çabaların merkezi, Lazların yoğun olarak yaşadığı İstanbul'a kayar. Türkiye'de demokratik ortamın yeterince uygun olmamasına rağmen ve Laz kültürü adına kalıcı bir kurumlaşma sağlanamamakla birlikte Lazca yayınları çıkarılır. Çok sayıda insan, tehlikenin farkına varır ve özellikle Lazca üzerine çalışmalar yoğunlaşır.

Lazebura

Almanya'da yaşayan Lazların biraraya getirmeyi, aralarındaki iletişimi artırmayı ve Almanya'daki Laz çocuklarının ana dillerini öğrenmelerini sağlamak amacıyla hedefleyen dernek, 1998 yılında resmîleşir. Derneğin resmî adı, "Laz Dilini ve Kültürünü Koruma ve Yaşatma Birliği - Lazebura"dır.

Oxvame

1980'lerde, SSCB zamanında, Batum'a bağlı Sarpi köyünde, Laz Dili ve Kültürünü Yaşatma Derneği - Oxvame adıyla kurulmuş bir dernektir. Dernek tüzüğünde, köyde yaşayan Lazların ana dillerini muhafaza etme ve kültürlerini yaşatabilme amacıyla kurulduğu belirtilmektedir.

Laz Kültür Vakfı Girişimi

1992 yılı sonbaharında, İstanbul'da, bir grup Laz, amaçlarının "*Laz dili ve kültürünün yaşatılması olduğunu ifade ederek Laz Kültür Vakfı Girişimi adıyla bir deklarasyon yayınlar*". (*Akman, Aktüel, 1992*). Deklarasyon kamuoyunda geniş yankı bulur, olumlu ve olumsuz eleştiriler gelir. Vakıf tüzüğü oluşturulur. Ancak konjonktürel sebeplerden ötürü vakıf kurulamaz. Çalışmalar bir dergi çıkarılması yönünde yoğunlaşır.

Ogni Dergisi

Türkiye'de, Laz dili ve kültürünü yaşatma amacı güden ve Lazca isim taşıyan ilk yayın organı Ogni adlı kültür dergisidir. Kasım 1993'te yayın hayatına başlayan derginin ilk sayısında, "*Lazların kendi kimlikleri ile var olmaları, kimliklerini yeniden ve çağdaş bir içerikle kazanmaları ve korumaları, özgür ve korkusuzca yaşama hakları, vazgeçilmez doğal hak olarak*" tanımlanmaktadır. Ayrıca şoven ve inkarcı bakışa karşı durmak, ana dilini özgürce kullanmak, türkülerini özgürce

söylemek ve atalarından kalan isimle çağırılma haklarını kazanmak gerektiği belirtilmekte, Lazların, Anadolu mozaığının parçası olduğu ve durumlarını sorgulama ve kazanılmayı bekleyen hakları için örgütlü ve birleşik mücadeleyi meşru zeminde başlatma çağrısı yapılmaktadır.

Bu mücadelenin muhtevası, biçimi ve araçları, Lazların elde etmek istediği özgürlüğün sınırları ve kapsamı tarafından belirlenecektir kuşkusuz. Lazların bugünkü gerçekliği, taleplerini de belirlemektedir. Yukarıda genel hatları ile anlatmaya çalıştığımız perspektif, bugünkü meşru mücadelenin de ana eksenini oluşturacaktır.

"Bu perspektifi ile Ogni, Anadolu mozaığının parçası olan Lazların dili, tarihi, edebiyatı, folkloru, müziği, sosyolojisi, etnografyası, arkeolojisi, coğrafyası ve bilim, kültür, sanatta, araştırma, tanıtma ve yeniden inşa için yayın faaliyeti ile evrensel kültüre katkıda bulunurken diğer yanda Kafkaslar ve Anadolu'da yaşayan halkların ortak sesi, bölge halklarının kardeşlik köprüsü olacaktır." (Ogni, 1993).

Ogni dergisi, yayınlandığı dönemde yerli ve yabancı basın tarafından büyük bir ilgi ile karşılaşır. Kimi kesimlerin şüphe ile baktığı dergi, kimilerince de coşku ile sahiplenilmiştir. Ancak, derginin birinci sayısı hakkında, İstanbul 1 No'lu DGM tarafından "zoralmına" karar verilmiş ve derginin sahibi ve yazı işleri müdürüne dava açılmıştır (İstanbul 1 No'lu DGM, Esas No: 1993/415). Böylece Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Laz, Laz olduğunu söylediği için yargılanmış olur. Dava beraatla sonuçlanır.

Ogni dergisinin ardından çok sayıda Lazca ve Türkçe kitap yayınlanmış, dergi ve gazetelerdeki Lazlarla ilgili makalelerde gözle görülür bir artış olmuştur (*Beşli, 2000*).

Ayrıca, Kasım 1995'te 105.7 Mhz frekansından yayın yapan Çevre Radyo adlı özel bir radyoda, Türkiye'de ilk kez "Tanura" isimli Lazca programlar yayınlanmıştır (*Sever, 1999*).

Kendisini, *Ogni* mirasının taşıyıcısı olarak tanımlayan *Mjora* dergisi, Şubat 2000'de ilk sayısını yayınlamıştır. *Mjora* dergisi, 1990 sonrası Lazlara yönelik yürütülen yayınlarda izlenen perspektifi aynen devam ettirmiş ve amacını Laz dili ve kültürünün yaşatılması olarak belirlemiştir. *Mjora*, ancak iki sayı yayımlanabilmiş, akabinde mahkeme tarafından yayını durdurulmuştur.

Kaynaklar

A. İsmail Bucaklışı, Japon Dilbilimci Kojima Goşi ile Söyleşi, Kafkasya Yazıları, Sayı 7, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 1997.

Antony Bryer, *The Last Laz Risings and the Downfall of the Pontic Derebeys (1812-1840)*, Çev. Ender Abadoğlu, Peoples and Settlement in Anatolia and the Caucasus, 800-1900, (Collected Studies Series; CS274), s. 191-210, Varium Reprints, Londra, 1988.

Christopher Hann, *TEA and Domestication of Turkish State*, Çev. Ahu Özsvağ, Modern Turkish Studies Programme, SOAS School of Oriental and African Studies, The Eothen Press, Cambridgeshire, İngiltere, 1990.

David Marshall Lang, *Gürcüler*, Çev. Neşenur Domaniç, Ceylan Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Doğu Perinçek, *Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999.

E. Michael Meeker, *The Black Sea Turks: Some Aspect of Their Ethnic and Cultural Background*, International Journal of Middle East Studies, s. 319, İngiltere, 1971.

Fahri Lazoğlu, *Lazuri Alboni, Lazuri Ç'aralepe*, Parpali 1, Gundelfingen, Federal Almanya, 1984.

Fuat Dünder, *Kafkasya Hakkındaki Yasaklı Yayınlar (1920-'44)*, Kafkasya Yazıları, Sayı 2, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul, Yaz 1997.

Fusun Üstel, Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Haşim Akman, Laz Enstitüsü Kuruluyor, Aktüel dergisi, Sayı 66, İstanbul, 1992.

<http://www.lazebura.net>

İldikó Bellér-Hann, D. Karadeniz'de Efsane, Tarih ve Kültür, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 1999.

İrine Asatiani, Lazlar, Gürcüce'den çev. Hacer Özkan, Çvneburu, Sayı 31, s. 23, İstanbul, 1999.

M. Fahrettin Kırzioğlu, Lazlar-Çanarlar, VII. Türk Tarih Kongresi, 2. Bölüm, Cilt 1, s. 420-445, Ankara, 1972.

M. Recai Özgün, Lazlar, Çiviyazıları Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2000.

M. Vanilişi-A. Tandilava, Lazların Tarihi, Gürcüce'den çev. Hayri Hayrioğlu, 3. Baskı, Ant Yayınları, İstanbul, 1992.

Memedali B. Beşli, Tarihe Karşı Kısa Bir Tarih, Mjora Lazepeşi Nena, s. 16, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2000.

Metin Sever, Kafdağı'nın Bu Yüzü, Doğan Kitap, İstanbul, 1999.

Mjora, Lazepeşi Nena, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2000.

Nikolay Marr, Türkiye Lazistanı'na Bir Gezi: Rusya Bilimler Akademisi Bülteni (1910), Mjora Lazepeşi Nena, s. 66, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul, Kış 2000.

Ogni - Skani Nena, Sifteri Yayıncılık, İstanbul 1993.

Oxvame Dernek Tüzüğü, Çev. Cemal Vanilişi, Batum.

Ömer Özşahin, 1906 Trabzon Vilayet Salnameleri Transkripsiyonu, Gazi Üniversitesi, Tarih Bölümü, (Yayınlanmamış lisans mezuniyet tezi), Ankara, 1999.

S. Canaşıa - N. Berdzenişvili, Gürcistan Tarihi, Çev. Hayri Hayrioğlu, Sorun Yayınları, İstanbul, 1997.

S. V. Minorsky, İslam Ansiklopedisi, Lazlar maddesi, Cilt 7, Maarif Basımevi, İstanbul, 1957.

Sefer Bostancı, Kişisel İletişim, Sapanca-Ünlüce köyü, Temmuz 2002.

Selma Koçiva, Lazebura Birliğinin Hikayesi, <http://www.lazebura.net>

Tuncer Baykara, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş, Cilt I, Ankara, 1988.

Daha Çok Dil - Daha Çok Fırsat*

Bildiğimiz bir dili unutmamıza gerek kalmadan yeni bir dil öğrenebiliyoruz. Dil öğrenme konusunda sonsuz bir yeteneğimiz vardır -asla tükenmeyen ve paha biçilemez bir yetenek. Dil, geliştirilmesi ve kullanılması gereken bir zenginliktir. Dil vasıtasıyla, kültürümüz, yaşamdaki yerimiz ve değerlerimize dair düşüncelerimizi başkalarına iletebiliriz.

Dil, aynı zamanda, öğrenmek için de bir araçtır. Dil, beraberinde bilgi taşır; başka insanlarla tanışma ve etkileşime girme şeklimizin temelini hazırlar. Bir dili konuşma yeteneği, aynı zamanda anlama yeteneği demektir. Düşünmek, düş kurmak ve başkalarıyla iletişim kurmak için dile ihtiyacımız vardır. Özsaygımız dil sayesinde gelişir, bizi insan yapan şey dildir. Birer insan olarak gelişmek, ufukumuzu genişletmek ve çevremizdeki dünyayı kavrayabilmek için dile ihtiyaç duyarız.

Bu yazının amacı, kişilerin, anadillerine ne kadar ihtiyaç duyduklarını göstermektir. Ulusal Eğitim Dairesi, kişinin görevlerini iyi bir şekilde yerine getirebilmesi, iyi bir yaşam sürdürebilmesi ve yaşadığı demokratik topluma katkıda bulunabilmesi için, bir dile hakim olması gerektiğini vurgulamak istemektedir.

21. yüzyıla girerken, İsveç'te çok sayıda dil konuşulmaktadır. Birden fazla dil konuşan aileler tarafından yetiştirilen çocukların sayısı giderek artmaktadır. Ülkenin birçok yerinde, okul öncesi eğitim veren kurumlar ile okullar, değişik dil gruplarının buluştuğu alanlar olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla, okul öncesi eğitim veren kurumların ve okulların, çocukların ya da gençlerin birden fazla dil bilmeleri gerçeğini ne kadar değerlendirebildikleri, bu çocukların ve gençlerin gelişiminde belirleyici bir etkidir. Dil ve kimlik kavramlarını birbirinden ayrı düşünmek, dili ve öğrenmeyi birbirinden ayırmak kadar imkânsızdır.

Anadili İsveççe olmayan çocukların ve gençlerin, birkaç dilde birden yetkinliğe ulaşmaları çok mümkündür. Bunu başarabilmeleri ise, başka etkenlerin yanı sıra, okul öncesi eğitim veren kurumlarda ve okullarda, dil alanında aldıkları desteğe, farklı diller öğrenmek için kendilerine imkân tanıyıp tanımadığına, bu dilleri öğrenme isteklerinin teşvik edilmediğine bağlıdır.

Ancak, İsveç okullarında birden fazla dil konuşan çocukların başarı oranı her zaman yüksek değildir. Bunun bir nedeni, son 10 yıldır, bütün eğitim kurumlarında anadil alanlarında verilen derslerin sayısında bir azalma olmasıdır. Toplumda birçok kişinin faydasını sorguladığı bu dersler, şu anda olağan okul etkinliklerine dahil değildir. Bir diğer neden ise, 1990'lı yıllarda okullarda genel bir bütçe kesintisine gidilmiş olması olabilir; bunun sonucunda, öğretmen sayısı azalmış ve öğrencilerin ihtiyaçlarına yanıt verme imkânı gerilemiştir.

İsveç, birçok dilin konuşulduğu, çokkültürlü bir toplum haline gelmiştir. Birden çok dilin var olması, hem bireyler açısından hem de genel olarak toplum açısından bir zenginliktir. Entegrasyonu sağlama konusunda, okullar önemli bir kaynaktır, bu yüzden, kökeni ne olursa olsun, herkese daha güzel bir yaşam sürme imkânı verilmesinde, sorumluluğun büyük bir kısmı okullara aittir. Anadili İsveççe olmayan çocuklar ve gençler, toplum yaşamı bakımından çözülmesi gereken bir sorun değil, bir zenginliktir.

Resmi Araştırma

Son 10 yıldır, anadile verilen destek ile anadilde eğitim derslerinde bir azalma yaşandı. Anadil desteği, çocukların anadillerini geliştirmek için okul öncesi eğitim kurumlarında verilmektedir. Anadilde eğitim ise, devlet okullarında okuyan çocuklara, anadillerini geliştirmeleri için verilen eğitimi ve aynı zamanda anadillerinde verilen dersleri

* İsveç hükümetinin, Ulusal Eğitim Dairesi'nden, okul öncesi eğitimde ve okul eğitiminde verilen anadil desteği ve anadilde eğitim üzerine yapmasını istediği anket, kapsamlı bir araştırmaya dönüştü ve bu araştırma sonucunda bir rapor hazırlandı. Buradaki özetle, Ulusal Eğitim Dairesi'nin vardığı sonuçlar ve bu alanda gelişme sağlamaya yönelik değişiklik önerileri sunulmaktadır.

Raporda, herkesin bir anadile sahip olmasının önemi vurgulanmaktadır. Kişilerin, birden çok dil öğrenebilmeleri için öncelikle anadillerinde yüksek bir yetkinlik düzeyine ulaşmaları gerekmektedir. Dil ve öğrenme, birbirine bağlı iki olgudur, keza dil ve kimlik de öyle...

kapsamaktadır. Diğer taraftan, yapılan birkaç araştırma göstermiştir ki, birden fazla dil konuşan öğrencilerin okullardaki başarıları her zaman beklenen düzeye ulaşmamaktadır. Sahip olunan bütün kaynaklar kullanılarak, durumun iyileşmesi sağlanmalıdır -özellikle de, çocukların ve gençlerin dille ilgili ihtiyaçlarına yanıt vermeye yönelik çalışmalarda.

Bazı Gerçekler

- 10 yıl önce, çokdilli çocukların % 60'ı, okul öncesi eğitim veren kurumlarda anadil desteği görüyordu. Bugünse, bu oran % 13'tür.
- Devlet okullarında anadillerinde eğitim gören çocukların oranı % 60'tan % 50'ye düşmüştür.
- Anadilde eğitimle ilgili dersler, çoğunlukla öğleden sonra, normal ders saatleri bitince verilmektedir.
- İsveç'teki yerel yönetimlerin sadece % 10'u, öğrencilere, belirli konularda kendi anadillerinde ders verilmesini organize etmektedir.
- 2002 yılında, anadili İsveççe olmayan öğrencilerin % 20'sinden fazlası, yüksek orta öğrenimini ulusal bir program dahilinde görmeye hak kazanamadı. Tek dilli öğrencilere bakıldığında, söz konusu oran bunun yansımasıdır.

Hükümet, Ulusal Eğitim Dairesi'ni, okul öncesi eğitim veren kurumlarda ve okullardaki mevcut durumla ilgili bir araştırma yürütmekle görevlendirdi. Hükümet ayrıca, farklı grupların anadilde eğitime yaklaşımı hakkında daha çok bilgi edinmek ve ders rehberliği, anadil desteği ve anadilde eğitim alanlarındaki gereksinimleri öğrenmek istiyordu. Bütün bu bilgiler doğrultusunda kurullarda ve mevzuatta ne gibi değişiklikler yapılması gerekiyordu; karar alma yetkisine sahip olan kişiler, iyileştirmeleri gerçekten uygulamaya sokmak için nasıl teşvik edilebilirdi? Nihayet, bu çalışmaların masrafı ne olacaktı?

Ulusal Eğitim Dairesi, 15 Mayıs 2002'de raporunu sundu.

Ne Yapılmalı?

1977'deki anadil reformu, çokdilli çocuklara, okulda, İsveççe'nin yanı sıra, kendi anadillerini öğrenme ve geliştirme hakkı tanıdı. Ancak, reformun yürürlüğe girmesinden bu yana, anadilde eğitimle ilgili yapılmış amaçlananlarla, uygulamalar arasında geniş bir uçurum bulunuyor. Ulusal Eğitim Dairesi'nin araştırması, okul öncesi eğitim veren kurumların ve okulların, çokdilli çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için daha kapsamlı önkoşullar belirlemesi gerektiğini göstermiştir. Anadilde eğitime daha yüksek öncelik verilmeli ve anadilde eğitim, okul öncesi eğitim veren kurumların ve okulların ayrılmaz bir parçası haline gelmelidir.

Ulusal Eğitim Dairesi'nin Amacı Nedir?

Bütün çocukların ve gençlerin, doğdukları andan itibaren istedikleri dili ve kimliği kullanma hakkı vardır. Okul öncesi eğitim veren kurumlar ile okullar, hem İsveççe'de, hem de anadillerinde gelişimlerine destek vererek, bu çocuklara yardımcı olmak durumundadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca, bir çocuğun eğitimi boyunca gözetilecek amaç, kendi kültürel kimliğine, diline ve değerlerine karşı duyduğu saygıyı geliştirmektir.

Ulusal Eğitim Dairesi, çocuklarla tek tek ilgilenilmesini istemekte ve çocukların ihtiyaçlarının ayrı ayrı karşılanmasının ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Her çocuğun hem okulda, hem de okuldan sonraki yaşamında başarılı olmasını sağlamak için, dil alanında yetkinlik kazanması desteklenmelidir. Bu temelde, Ulusal Eğitim Dairesi'nin önerisi, okul öncesi eğitim veren kurumlarda, anadili İsveççe olmayan çocukların tümüne anadil desteği sağlanmasıdır.

Ulusal Eğitim Dairesi aynı zamanda, devlet okullarındaki ve yüksek orta öğrenim okullarındaki anadilde eğitimin, yürürlükteki müfredata entegre edilmesini ve öğrencilere, değişik alanlardaki derslerin kendi anadillerinde verilmesini istemektedir.

Yasada Öngörülen Nedir?

Kişinin kendi anadiliyle ilgili destek alma ve anadilinde eğitim görme hakkı gibi, eğitsel çalışmalar sırasında rehberlik hizmetlerinden yararlanma hakkı da yasal mevzuatla düzenlenir.

Okul Öncesi Eğitim Veren Kurumlarda Destek Sağlanması

Okul öncesi eğitim veren kurumların müfredat programında şu ifade geçmektedir: “Okul öncesi eğitim veren kurumlar, anadili İsveççe olmayan çocuklara, hem İsveççelerini hem de kendi anadillerini geliştirme olanağı sunacaktır”. Çocukların bu haktan yararlanmasını sağlamak, yerel yönetimlerin sorumluluğudur. Bunun nasıl gerçekleştirileceği müfredatta belirtilmemiştir. Yerel yönetimler bu desteği değişik şekillerde organize edebilir.

Devlet Okulları ve Yüksek Orta Öğrenim Okullarında Eğitim

Müfredat programına göre, İsveççe dışında bir anadil konuşan ve günlük hayatlarında en az bir veli ya da vasisi ile iletişim kurarken bu dili kullanan çocukların, anadillerinde eğitim görmeye hakkı vardır. Yerel yönetimlerin anadilde eğitim derslerini organize etmesi zorunludur, ancak öğrencilerin bu derslere katılımı, gönüllülük ilkesi temelinde gerçekleşir.

Eğitsel çalışmalar sırasında anadillerinde rehberlik hizmetlerinden yararlanmaya ihtiyaç duyan öğrencilere bu rehberlik desteği de sağlanmaktadır.

Müfredat ve Karneler

Okullarda, hem müfredatta hem de karnelerde anadile ayrılmış özel bir yer vardır. Karne, zorunlu karma okulların 8. ile 9. sınıflarında ve yüksek orta öğrenimde verilmektedir.

Bütün Çocukların Aynı Ölçüde İyi Bir Eğitim Görmeye Hakkı Vardır

Çocuklardaki dil gelişiminin, en yoğun biçimde okul öncesi dönemde yaşandığını biliyoruz. Çokdilliliğin temeli bu dönemde atılmaktadır. Araştırmalar ve deneyimler, anadillerini kullanmalarına izin verilen çocukların, hem İsveççe öğrenme yeteneklerinin arttığını hem de genel olarak bilgi düzeylerinin hızla ilerlediğini göstermiştir. Buna karşın, 1990'lı yıllarda, okul öncesi eğitim veren kurumlarda okuyan çocuklara verilen anadil desteği çok ciddi ölçüde azalmıştır.

İsveçli öğrenciler ile yabancı kökenli öğrencilerin okullardaki başarıları karşılaştırıldığında, bu iki kategorideki öğrenciler arasında farklılık görülmektedir. Ulusal Eğitim Dairesi'nin görüşü, okul etkinliklerinin olağan bir parçası olarak, anadil desteğinin artırılmasının, çokdilli öğrencileri olumlu yönde etkileyeceği ve bu sayede daha çok sayıda öğrencinin arzulanan eğitsel hedeflere ulaşacağı yolundadır.

Okulların anadilde eğitime verdiği öncelik düşüktür; anadilde eğitim, yerel yönetimlerin müfredat listesinde epey aşağılarda yer almaktadır. Derslerin düzenlenme şekli yüzünden, anadil öğretmenleri çalışma ekiplerine ya da öğretmenler toplantılarına katılamamıştır. Anadil öğretmenleri ile diğer öğretmenler arasında bir işbirliği eksikliği göze çarpmaktadır. Anadil öğretmenleri, okullarda eğitim yöntemleri üzerine gerçekleştirilen görüşmelere dahil edilmemektedir.

Okul Öncesi Eğitim Veren Kurumlar

Okul öncesi eğitim veren kurumlara kayıtlı çocukların sayısı 1990'lı yıllarda arttı. Çocuk bakım sisteminin genişletilmesi konusunda yerel yönetimlere baskının artması, sayının yükselmesinin nedenlerinden sadece birisidir. 2001 yılında, anadili İsveççe olmayan çocukların oranı yüzde 13'tü. Bu çocukların ise sadece yüzde 13'ü, anadiliyle ilgili destek aldı. Birçok yerel yönetim, anadille ilgili destek vermeyi tümüyle sona erdirmiş durumdadır. Bu değişimin çeşitli nedenlerinden biri, hükümet bağışlarının sona ermesi ve birçok yerel yönetimin, masrafları büyük ölçüde kısmak zorunda kalmış olmasıdır. Çocuklara anadilleriyle ilgili destek sağlamak, yerel yönetimlerin yükümlülüğü olduğu halde, masrafları kısmak için tercih edilen yollardan birisi de bu desteğin azaltılması olmuştur.

Okul öncesi eğitim veren kurumlarda, anadil desteği, genellikle, kuruma haftada birkaç kez gelen öğretmenler tarafından verilmektedir. Bu destek, diğer etkinliklere entegre edilmiş olarak sunulmaktadır, ancak bu öğretmenler, etkinlikleri diğer öğretmenlerle eşgüdüm içerisinde yürütmekte sık sık zorlanmaktadır. Diğer öğretmenler içerisinde de çift dilli olanlar vardır ama bu, nadir görülen bir durumdur.

Devlet Okulları

İsveç'teki yerel yönetimlerin yüzde 40'ından biraz fazlası, okul öncesi eğitim kurumlarına anadille ilgili destek verilmesini organize etmektedir. Bu yönetimler, genellikle, devlet okullarında uygulanan tekniğe başvurmuşlardır.

Devlet okullarında okuyan öğrencilerin yaklaşık yüzde 12'si, anadillerinde eğitim görme hakkına sahiptir. Bu oran, son 10 yıl içerisinde değişmemekle birlikte, bu olanaktan yararlanan öğrenci sayısı giderek daha da azalmaktadır. Bunun nedenleri arasında, eğitim alanında tasarruf yönünde alınan önlemler, öğrencilerin ders yükünün artırılmış olması ve herhangi bir dil grubundaki öğrenci sayısının beşten az olması durumunda, yerel yönetimlerin anadilde eğitim vermek zorunda olmadığını belirten yönetmelik değişikliği yer alıyor olabilir.

Devlet okullarında anadil dersleri, ya okul tarafından belirlenen alternatifler arasından seçiliyor ya da okulun olağan dersleri dışında ek bir ders konusu olarak düzenleniyor.

Bu tür dersler, çoğunlukla, öğleden sonra, ilerleyen saatlerde ve normal ders saatleri dışında verilmektedir.

Öğrencilere, belirli derslerin anadillerinde verilmesi oldukça ender görülen bir durumdur. Sadece sekiz yerel yönetimden birinde, aynı anadili konuşan öğrencilere bu anadilde belirli konularda dersler verilmektedir. Bu uygulamanın en yaygın olduğu yerler, dillerle ilgili ve etnik konularda uzmanlaşan özel okullardır.

Yüksek Orta Öğrenim Okulları

Yüksek orta öğrenimde okuyan öğrencilerin yüzde 14'ü yabancı kökenlidir. Farklı dillerde verilen derslerde ise bu oran yüzde 35'tir. Her beş öğrenciden biri, 2001 yaz döneminin sonunda, anadilinde gördüğü en az bir dersten karne almıştır.

Yüksek orta öğrenimde okuyan öğrencilerin anadilde eğitim görmeleri üç değişik şekilde gerçekleşir: Ya bireysel bir seçenek dahilinde, ya bir dil seçeneği olarak ya da desteklenmiş bir ders programı kapsamında. İsveç'teki yerel yönetimlerin yaklaşık yarısı, yüksek orta öğrenimde okuyan öğrencilere anadillerinde ders görme imkânı sunmaktadır.

Özel Eğitim İhtiyacı Duyan Öğrenciler

Devlet okullarında okuyan ve özel eğitim görmeye ihtiyacı olan öğrenciler, diğer öğrencilerin sahip olduğu haklara sahiptir. Ancak, özel okullarda okuyan öğrencilere, anadilde eğitim olanağı neredeyse hiç sunulmamaktadır. Zihinsel engellilere yönelik özel okullarda da anadilde eğitim olanağı çok düşük düzeydedir.

Yetiştirme yurtlarında kalan, bağımlılık tedavisi gören ya da diğer özel eğitim modelleri kapsamında okuyan öğrencilerin, anadillerinde ders görüp görmedikleriyle ilgili hiçbir istatistik bulunmamaktadır. Bu grup içinde yer alıp da anadili İsveççe olmayan çocukların oranı fazlasıyla yüksektir ve karşılaştıkları dil engeli, eğitim alanında yaşadıkları sorunların genellikle bir parçası durumundadır. Ulusal Eğitim Dairesi'nin gerçekleştirdiği bir araştırmaya göre, bu öğrencilerin anadillerinde gördükleri ders sayısı, diğer öğrencilerden daha azdır.

Özel Okullardaki Durum

Özel okullardaki öğrencilerin yaklaşık yüzde 19'una, anadillerinde eğitim görme hakkı tanınmıştır. 2001 yılında, bu öğrencilerin yüzde 67'si, anadil derslerine katılmıştır. Özel okullar arasında, dillerle ilgili ve etnik konularda uzmanlaşan okullar da bulunmaktadır.

Eğitim Malzemeleri

Anadilde eğitim yaklaşık 60 dilde yapılmaktadır. Eğitim için kullanılan malzemelerin çoğu, bu dillerin konuşulduğu ülkelerde bulunan okullar için basılmış olan malzemelerdir. Bu malzemeleri bulmak öğretmenlerin çok zamanını alan bir uğraştır¹. Ulusal Eğitim Dairesi, malzemeleri birkaç dilde yayınlamıştır; ayrıca, eğitim yöntemlerinin geliştirilmesi amacıyla, kullanılan eğitim malzemeleri üzerinde de çalışılmaktadır.

Sözlükler, eğitimin kalitesini yükseltmek bakımından önem taşıyan bir eğitim malzemesidir. Ulusal Eğitim Dairesi tarafından yürütülen LEXIN projesi, 30.000 kelimeyi ve 100'den fazla bilişim terimini içeren bir veritabanını temel almaktadır. Bu kelime havuzunun, tamamının ya da bir kısmının çevrildiği dil sayısı 21'dir; bu sayı giderek artmaktadır.

Ortak Çözümler

Yerel yönetimler, çocuklara anadilleri için destek verirken ve anadilde eğitim imkânları sunarken benzer yöntemlere başvurmaktadır:

¹ Bu konuda bilgi edinmek için internette şu adrese bakılabilir: www.modersmal.net

- Anadilde eğitim derslerinin çoğu, okul öncesi eğitim veren kurumların ve okulların birkaçında birden çalışan öğretmenlerce verilmektedir.
- Bu derslerin çoğu, normal ders saatleri dışında verilmektedir.
- Belirli konularda anadilinde ders gören öğrenci sayısı yok denecek kadar azdır.
- Anadilde eğitim dersleri için yapılan başvurular, okul idarelerinin özel bir bölümüne gönderilmektedir; anadil öğretmenlerinden de bu bölüm sorumludur.

Anadil desteği ve anadilde eğitim, genellikle merkezi düzeyde takip edilmemekte ve değerlendirilmemektedir.

Anadilde Eğitime Farklı Yaklaşımlar

Ulusal Eğitim Dairesi'nin yaptığı araştırma şunu göstermektedir:

Kişilerin anadilde eğitim konusundaki bilgileri ne kadar az olursa ve kişiler anadilde eğitime ne kadar uzak dururlarsa, anadilde verilen eğitime karşı inançları da o kadar zayıf oluyor. Anadilde eğitim faaliyetlerine doğrudan ve düzenli olarak katılanlarla, katılmayanlar arasında bir fark vardır. Bu faaliyetlere katılanlar, çocukların kimliklerini korumaları, dillerini geliştirmeleri ve öğrenmeleri açısından anadilde eğitimin öneminin bilincindedir. Diğer taraftan, toplum içinde, anadilde eğitim faaliyetlerine uzak olan kişiler ise, genellikle, bu faaliyetlerin önemini sorgularlar ve olumsuz bir tavır takınırlar.

Ulusal Eğitim Dairesi'nin yaptığı araştırma, hem anadil desteği ve anadilde eğitim konularındaki yaklaşımlara, hem de entegrasyon, çeşitlilik ve çokdillilik konularındaki yaklaşımlara odaklanmaktadır.

Bu araştırmanın sonuçları şunları göstermektedir: Anadil desteği ve anadilde eğitimle ilgili olumlu yaklaşımlar, olumsuz yaklaşımlara oranla ağırlıktadır. Birçok kişi, bu eğitim faaliyetleri sayesinde çocuklarının kimliklerini geliştirmelerini, yaşadıkları çevreyi daha iyi tanımalanını ve İsveç'e uyum sağlama imkânlarının -genelde, iletişim kurma ve öğrenme olanaklarının- artmasını iyi bir durum olarak nitelendirmektedir. Ancak, bazı yerel yönetim yetkililerinin de dikkat çektiği üzere, birçok kişi, çocuklara anadillerinde eğitim vermenin önemli olmadığını düşünmektedir. Çoğu kişi, hâlâ, çocukların, İsveççe'ye yoğunlaşmasının, anadillerini öğrenmekten daha önemli olduğu kanısındadır. Yönetim kademesinde olan birçok kişi bile bu görüştedir: Kaynakların okul öncesi eğitim veren kurumlar ve okullarda hangi alanlara ayrıldığına bakınca bu durum daha iyi anlaşılabilir. Varolan bu durum, çocukların anadil yetkinliklerinin geliştirilmesinin, İsveççe'deki yetkinliklerinin geliştirilmesiyle çatıştığı düşüncesinin sonucudur. Araştırmacılar aksine, anadilin yüksek düzeyde gelişmiş olmasının, İsveççe'nin öğrenilmesini de kolaylaştırdığı konusunda hemfikirlerdir.

Diğer taraftan, anadil desteği verilmesini ve anadilde eğitim imkânı sunulmasını olumlu olarak niteleyenler, bu faaliyetlerin uygulamış biçimi ve organizasyonel sistemine karşı daha eleştirel yaklaşmaktadır. Bu eleştiriler, ders saatleri, dersin yapıldığı sınıflar gibi pratik sorunlarla ilgilidir ve aynı zamanda, anadilde eğitimin içeriğine, kalitesine, öğretmenlerin yetkinliğine de yönelmektedir.

Toplum içinde karşılaştığı tutumlardan etkilenen birçok ebeveyn, anadilde eğitime kuşkuyla yaklaşmaktadır.

Daha Az Öğretmen, Yeni Olanaklar

Artık, anadil desteği veren ve anadilde eğitim yapan öğretmen sayısı daha azdır. Okul öncesi eğitim veren kurumlarda ve okullarda görev alan çokdilli öğretmenlerin bu alanda eğitim görme imkânları pratikte ortadan kalkmıştır. Ancak, öğretmenler için açılan kurslar, anadilde eğitim konusunda yeni olanaklar sunmaktadır. İsveç Yüksek Öğrenim Kurumu'nun, yabancı kökenli öğretmenlere yönelik programı, zaman içinde, çokdilli öğretmenlerin sayısını artırabilir.

Birden Çok Dil Bilmek, Daha Zengin Bir Yaşamın Kapısını Açar

Anadilde eğitim alanında üç hedef vardır, anadilde eğitimin bu üç önemli yönü, birbiriyle bağlantılıdır.

Kişinin kendi kimliğinin gelişimi açısından anadilin önemi:

"Ben buyum"

Her çocuğun, kendini rahat hissetmesini sağlayacak bir kimlikle yaşamaya hakkı vardır. Başka bir deyişle, kişilerin, gerçekte oldukları gibi algılanmaya ve kendilerine bu temelde yaklaşılmasını beklemeye hakları vardır. Kişinin özsaygısının

güçlü olması, kişisel gelişiminin temelini oluşturur. Anadilini bilmek, kişinin, kendini doğru algılayabilmesi için bir önkoşuldur.

Çokdillilik gereklidir:

"Bütün diller önemlidir"

Günümüzde, okullarda verilen eğitimde, hatta genel olarak toplum yaşamında İngilizce, benzersiz bir yere sahiptir. Okul eğitiminde öne çıkan diğer diller ise Almanca, Fransızca ve İspanyolca'dır. Ancak okullarda verilen eğitimde başka dillerle de karşılaşmaktayız; örneğin Portekizce, İtalyanca ve Rusça. Sayılan bu dillerin dışında kalanlara ise genellikle değer verilmemektedir. Bu konuyla ilgili bakış açımızı değiştirmek zorundayız. Bütün diller önemlidir ve okul eğitiminde bütün dillere yer verilmelidir.

Anadil her zaman önemlidir, insanlar anadillerini yaşam boyu kullanırlar. Günümüzün toplum yaşamında dil bilgisine çok değer verilmektedir. Dil bilgisi, uluslararası birçok bağlantıya sahip işlevsel bir çokkültürlü toplumun temelidir ve toplum yaşamındaki açıklığa ve diğer kültürlerin, değerlerin, düşünme tarzlarının anlaşılmasına katkıda bulunur. İsveç'te değişik dillerin toplum yaşamında farklı yerleri vardır ve bu doğrultuda, bunlara verilen değer de farklıdır. Rahatça kullanılabilen bir anadil, diğer dilleri öğrenmek için bir önkoşuldur. İsveççe dışında bir anadile sahip olan çocuklar ve gençler, çokkültürlü bir toplumda başarılı olabilmek için gereken sağlam zemine sahiptir; aynı zamanda, çokdilliliği ileri düzeyde geliştirmek bakımından da diğerlerinden üstün durumdadır.

Bir öğrenme aracı olarak dil:

"Farsça Matematik dersi mi?"

Eğitimde hedeflere ulaşılamaması, dille ilgili bir sorun olabilir. Dil, öğrenmenin aracıdır. Dil yetkinliğinin yüksek bir düzeye çıkarılması, yalnızca kendi başına önem taşıyan bir hedef değil, aynı zamanda, başka alanlardaki becerilerin geliştirilmesinin de bir yoludur. Bir öğrencinin değişik dersleri anadilinde görmesi, derslerdeki başarısını artırmasına ve gelecekteki öğrenim fırsatlarını çoğaltmasına hizmet etmektedir.

Ulusal Eğitim Dairesi, anadili İsveççe olmayan öğrencilere verilen derslerde, mümkün olduğunca öğrencilerin anadillerinin kullanılması gerektiği görüşündedir.

Bize Gerekli Olan Daha Çok Dil

Madem ki herkes, anadilde eğitimin daha ileri bir noktaya ulaşmasını istiyor, o halde, bu konuyla ilgili hiçbir gelişme kaydedilmemesinin nedeni nedir? Bunun nedeni, belki de göçmen çocukların, okulda daha başarılı olmak için, İsveççe öğrenmeye odaklanmaları gerektiği kanısındır. Bu, hatalı bir varsayımdır. Bütün araştırmalar, anadilde eğitim verilmesinin, okullarda, eğitsel hedeflere ulaşma şansını artırdığına işaret etmektedir.

Çocukların, anadillerini geliştirmek için destek almalarına izin vermek, başka derslerdeki başarılarını artırmanın etkili bir yoludur. Anadilde eğitimi, okulda verilen eğitimin ayrılmaz bir parçası haline getirmek için sarfedilen çabalar, değişik alanlara yapılan yatırımlar olarak değerlendirilebilir: Her bir öğrenciye yönelik, eğitim hedeflerine ulaşma açısından ve genel olarak toplumsal açıdan birer yatırım...

Uluslararası Araştırmalar

Kişilerin anadil desteği almasının yanı sıra, anadilde eğitim de görmesi en iyi sonucu sağlamaktadır. Bu alandaki çalışmalarla dünyaya öncülük yapmış olan iki Amerikalı araştırmacı, Virginia Collier ve Wayne Thomas, 20 yıl boyunca 40.000 çocuğu gözlemlemiştir. Collier ve Thomas'ın araştırmaları açıkça göstermiştir ki, çocukların, yaşadıkları ülkede konuşulan çoğunluk dilini iyi bilmelerine ek olarak, kendi anadillerini de iyi bilmeleri, derslerinde başarılı olmalarının temel bir önkoşuludur. Bu sayede öğrencilerin öğrenme arzuları artmakta, bu öğrenciler, yüksek orta öğrenimlerine devam etmek ve akademik alandaki çalışmalarını sürdürmek için çok daha sağlam bir temele kavuşmaktadırlar. En etkili yöntem, dil derslerini, başka konulara entegre etmektir, böylece öğrenciler, bu konularda, aynı anda iki farklı eğitimden, iki ayrı dilde ders almış olurlar. Anadil öğretmenlerinin öğrencilere haftada sadece bir ya da iki saat destek vermeleri yeterli değildir. Anadil öğretmeni, matematik, genel bilimler ve toplumsal konularda ders veren öğretmenlerle birlikte çalışmalı; bu öğretmen, öğrencilerin eğitiminde yararlanılacak bir kaynak olarak görülmelidir.

Çift dillilik üzerine araştırma yapanlar, dünyanın her tarafında benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bazı araştırmalar, okulların, çokdilli öğrencilerin özel bilgilerinden ve dil yeteneklerinden yararlanmadığını göstermektedir. Bu alandaki bütün araştırmalar, çocukların okullarda aldıkları eğitimin desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Araştırmaların sonuçları, bu türden çocuklara aynı anda iki dilde birden ders verilmesinin, çocukların zihinsel gelişimlerini, öğrenme yeteneklerini ve kimlik gelişimlerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Eğitimde kullanılan yöntemler, öğrencilerin dilleriyle ve deneyimleriyle ilişkili olmalıdır. Öğrencinin ailesi ile okulu arasındaki iletişim büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, çocuk, her iki dilde iletişim kurabilme özelliğine sahip olan bir köprü vazifesi görmelidir.

İsveç'teki Araştırmalar

Kenneth Hyltenstam'ın ve Veli Tuomela'nın İsveç'te yürüttükleri araştırmanın sonuçları, Amerika'da yapılan araştırmanın sonuçlarıyla aynı doğrultudadır. Hyltenstam ve Tuomela, azınlıklara mensup çocuklarda dil yetkinliğinin gelişimi ve okullardaki başarı üzerine yapılan araştırmaların sonuçlarının, şu ya da bu şekliyle anadilde eğitimin gerekli olduğunu açıkça gösterdiğini söylemektedir. Hyltenstam ve Tuomela, aynı zamanda, çocukların hem anadillerini hem de İsveççe'yi iletmeleri gerektiğini düşünmekte, çocukların bilgilerini çoğaltmada bunun önem taşıdığına ve bu sayede, etnik kimliklerini güven içinde geliştirebileceklerine inanmaktadır.

İsveç'te yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, anadilde eğitim derslerine düzenli olarak katılan öğrenciler:

- İsveççe, İngilizce ve matematik derslerinde daha yüksek notlar alıyor,
- İsveççe'ye, çokdilli diğer öğrencilere oranla daha ileri düzeyde hakim,
- Çokdilli diğer öğrencilere oranla, kendilerine daha fazla güveniyor ve okulu daha çok seviyor,
- Soyut kavramları çokdilli diğer öğrencilere göre daha iyi anlayabiliyor,
- Yeni ülkeleri hakkında pek çok şey öğreniyor,
- Yeni kültüre entegrasyon için bir köprü oluşturuyorlar.

Araştırmacılar, kişinin kimliğinin gelişimi söz konusu olduğunda, anadilin ileri düzeyde gelişmiş olmasının önem taşıdığına hemfikirler. Bu da, anadilde eğitimde sağlanacak gelişimin, hem bireyler hem de toplum açısından olumlu sonuçlar getireceği anlamına gelmektedir.

Yapılması Gereken Değişiklikler

Anadili İsveççe olmayan çocukların, çift dilliliklerini aktif bir şekilde geliştirmeleri için, okul öncesi eğitim veren kurumlarda, bu çocuklara yönelik yardım mekanizmasını güçlendirmek gerekmektedir.

Aynı zamanda, bu çocuklara daha iyi imkânlar sunabilmek için okullarda da değişiklikler yapmak gereklidir. Söz konusu çocukların hem anadillerinde eğitim almaları hem de değişik dersleri anadillerinde görmeleri sağlanarak bu başarılabılır.

Ulusal Eğitim Dairesi'nin Tavsiyeleri

Planlama çalışmalarında, takip faaliyetlerinde ve kalitenin yükseltilmesiyle ilgili çalışmalarda, her çocuğun ihtiyaçlarının ve bilgi düzeyinin dikkate alınması için, okul yönetimlerinden ve eğitim sisteminden daha fazla talepte bulunulmalıdır. Ulusal Eğitim Dairesi aynı zamanda, öğrencilerin, öğretmenlerin ve ebeveynlerin işbirliği yaparak, her çocuk için ayrı gelişim planı hazırlanmasını istemektedir; derslerdeki başarıyı artırmak ve dil gelişimini sağlamak için alınacak önlemler de bu planın bir parçası olmalıdır. Yerel yönetimler ve okullar, anadilde eğitimi, okullarda her gün verilen derslerin bir parçası haline getirmek için çalışmalıdır. Öğrenmeyi kolaylaştıran ortamlar yaratmak amacıyla, aynı anadili konuşan öğrencilerin, bir deneme süresi içinde, okul öncesi eğitim veren belirli kurumlarda ve belirli okullarda birlikte okuması düşünülebilir.

Anadil desteği meclise bağlı bir kurum aracılığıyla düzenlenmeli ve ebeveynlerin isteğine bağlı olarak, okul öncesi eğitim veren kurumlardaki çocuklar için zorunlu olmalıdır. Ulusal Eğitim Dairesi, değişik dillerde eğitim vermek için kullanılan malzemelerin hazırlanmasını desteklemeye devam edecek; aynı zamanda, okul öncesi eğitim veren kurumlardan yüksek orta öğrenim kurumlarına kadar, görev alan öğretmenlerin yetkinliklerini geliştirmek için öneriler geliştirecektir. Bu alanda verilen eğitimin kalitesini yükseltmek için, çokdilli öğretmenler yetiştirilmelidir.

Anadilde eğitimin gelişmesi konusunda başarı sağlayabilmek için gereken önkoşullardan biri de, konuyla ilgili yaklaşımların değişmesidir. Kamu görevlileri ve yöneticiler, anadilde eğitimin hem birey hem de genel olarak toplum açısından önemini anlamalıdır ki, okul öncesi eğitim veren kurumlardan yüksek orta öğrenim kurumlarına kadar, anadilde eğitimi destekleyen önlemler alabilsinler.

Ulusal Eğitim Dairesi, aşağıda belirtilen alanlarda çalışma sorumluluğunu üstlenmektedir:

- Hem bireyler için hem de genel olarak toplum açısından anadilde eğitimin taşıdığı öneme dair bilgilerin topluma ulaştırılmasına katkıda bulunmak,
- Eğitim kalitesinin artması ve derslerde başarı oranının yükselmesinde, anadilde eğitimin önemini vurgulayan destekleyici referans malzemesine dikkat çekmek,
- Okul öncesi eğitim veren kurumlarda ve okullarda okuyan çokdilli öğrencilerin desteklenmesi ve eğitilmesi için genel kılavuzlar ve referans niteliği taşıyan malzemeler hazırlamak,
- Müfredat içerisinde dilin konumunu araştırmak, denetlemek ve bu konumu, uluslararası standartlarla karşılaştırmak,
- Çokdilli çocukların dilsel gelişimini değerlendirmek için yöntemler geliştirmeye devam etmek,
- Yeni tekniklerle ve eğitim yöntemleriyle, anadilde eğitimi desteklemeye devam etmek,
- Çokdilli öğretmenlerinin yetiştirilmesini daha cazip hale getirmek için çalışmak.

Sonuç

Ulusal Eğitim Dairesi'nin önerisi, yeni bir yönelimden ziyade oldukça düşük masrafla, mevcut yönelimin daha doğru bir istikamete kavuşturulmasıdır: Bu yeni düşünme şeklinin ve bu çerçevede kaynakların yeniden paylaşılmasının, çocuklar, öğrenciler ve bütün toplum üzerinde olumlu bir etkisi olacaktır.

Birçok dile iyi düzeyde hakim olmak, büyük rağbet gören bir beceridir. Okullarda daha çok sayıda öğrenci, eğitim hedeflerine ulaşmayı başaracak, böylelikle, eğitimini daha ileri bir düzeyde sürdürebilecektir. Bu tür öğrenciler, toplum yaşamında daha uyumlu ve başarılı olacaklardır; toplumsal yardımlara ihtiyaç duymamaları sebebiyle daha az masrafa neden olmalarının yanı sıra, İsveç'in ortak toplumsal ilerleyişine de katkıda bulunabileceklerdir.

Günümüzde yaşam, giderek artan biçimde uluslararası bir nitelik kazanıyor. Sınırlar yok oluyor, giderek daha sık seyahat ediyoruz. Günümüzün gençliği, eğitim alanında ya da yaşama ve çalışma yerlerinin seçimi konusunda sınır tanımıyor. Avrupa Birliği'nde ve devletlerle firmalar arasındaki uluslararası ilişkileri artırmak yoluyla, kuruluş sancılarını yaşadığımız çokkültürlü toplumda bu gençler yaşayacaklar ve toplumu onlar geliştirecekler.

Ulusal Eğitim Dairesi'nin getirdiği önerilerin maliyeti, sağlayacağı fayda ile karşılaştırıldığında çok düşüktür. Kendilerini daha güvende hisseden çocuklar ve daha başarılı öğrenciler, toplumdaki masrafların azalmasına neden olabilir. Dolayısıyla, anadili İsveççe olmayanların sahip olduğu ve dil engelleri yüzünden kullanılmayan potansiyel bilgiden yararlanmak, ulusal ekonominin çıkarıdır.

Bu öneriler doğrultusunda, okul öncesi eğitim veren kurumlarda ve okullarda öğretmenlere duyulacak ihtiyaç da artacaktır. Bunun ne kadar masrafa yol açacağı, destek ve eğitim çalışmalarının düzenleniş şekline bağlıdır. En düşük masrafla, en iyi sonuçları elde etmenin yolu, anadilde verilen desteği entegre hale getirmek ve dersleri iki dilde birden vermektir. Çokdilli öğretmen sayısının artması, masrafları düşürecektir. Eğitsel hedeflere ulaşan öğrenci sayısı arttıkça, bu öğrenciler, okula mali açıdan daha az yük oluşturacaklar ve birer yetişkin olarak, topluma daha çok katkıda bulunacaklardır.

Rapor Hakkında

"*Daha Çok Dil - Daha Çok Fırsat: Anadil Desteği ile Anadilde Eğitimin Gelişimi - 2002*" başlıklı rapor, günümüzde anadil desteği ile anadilde eğitimin nasıl işlediğine ve son yıllarda nasıl geliştiğine olabildiğince ışık tutmak amacıyla, beş alt çalışma konusu çerçevesinde hazırlandı¹:

² Rapordan edinmek için şu adresle bağlantıya geçebilirsiniz: Fritzes kundser vice 106 47 Stockholm, İsveç.
Tel: +46 (0)8-690 95 76 Faks: +46 (0)8-690 95 50 E-posta: skolverket@fritzes.se (Referans numarası: 03:790)

1. Ülkedeki bütün yerel yönetimlerde verilen anadil desteği ile anadilde yapılan eğitimin kapsamı ve organizasyonu araştırıldı. Bu araştırma, Statistics Sweden tarafından, bir soru formu üzerinden gerçekleştirildi. Anket formunda, yerel yönetimlerin anadil desteği ile anadilde eğitimi nasıl planladıkları, yönettikleri, takip ettikleri, değerlendirdikleri ve bu konuda nasıl bilgi sağladıkları ile ilgili sorular yer alıyordu.
2. Bir araştırma kapsamında, anadil desteği, anadilde eğitim, entegrasyon, çeşitlilik ve çokdilliliğe dair yaklaşımlar araştırıldı. Bu çalışma, Kairos Future tarafından, 5, 11 ve 17 yaşlarındaki çocuklardan oluşan hedef gruplar, ebeveynler ve okul öncesi eğitim veren kurumlar ile okullardaki öğretmenlerle görüşmeler yapılarak gerçekleştirildi.
3. Stockholm Üniversitesi'ndeki Çift Dillilik Araştırma Merkezi'nde Felsefe Doktoru olan Veli Tuomela tarafından, İsveç'te anadilde eğitim alanında yapılan mevcut araştırmalar üzerine genel bir çalışma gerçekleştirildi.
4. Okul öncesi eğitim kurumlarında verilen anadil desteğinin, 1970 yılından 2000 yılına kadarki gelişimi üzerine genel bir çalışma yapıldı.
5. Statistics Sweden tarafından, 2020'ye kadar kaç anadil öğretmenine ihtiyaç duyulacağına dair bir öngörü çalışması yürütüldü.

2001 yılında, anadilde eğitim gören öğrencilerin yüzde 60'ından biraz fazlasını kapsayan 18 yerel yönetimi içeren bir danışma grubu oluşturuldu. Bu yerel yönetimler şunlardır: Botkyrka, Göteborg, Haparanda, Helsingborg, Jönköping, Karlstad, Kiruna, Kristianstad, Lund, Malmö, Norrköping, Stockholm, Sollentuna, Södertälje, Trollhättan, Umeå, Uppsala ve Växjö.

Bu danışma grubu, yaklaşımlar, gelişim ve organizasyon konularında ele aldıkları meseleleri ve edindikleri deneyimleri içeren bir rapor sundu. Grup ayrıca, alınmasını gerekli gördükleri önlemler hakkında öneriler getirdi. Ulusal Eğitim Dairesi aynı zamanda, sendikalara, etnik temelli örgütlere, anadil öğretmenlerine, ebeveynlere, çocuklara ve gençlere, konuyla ilgili yaklaşımlarını ve düşüncelerini sormuş, onların bu konudaki bilgilerine başvurmuştur.

Bu raporun hazırlanmasından sorumlu olanlar: Ulusal Eğitim Dairesi Eğitim Direktörleri, Ingela Nyman ve Mai Beijer.
Baş uzman: Göteborg'daki Linnéstaden Okulu Müdürü Katarina Magnusson
Çalışma grubu: Ulusal Eğitim Dairesi'nden Madeleine Dahlborg, Aziza Hussein Abdulla, Ulla Nordenstam, Britta Olsson, Mats Wennerholm ve Göteborg'daki Gunnared Okulu Müdürü Gunnel Olsson.

Avrupa'da Çokdilli Bir Şenlik: Süreli Yayınlar*

Avrupa'da Azınlık Dillerinde Basılan Süreli Yayınlar Sergisi

PANEL AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE DİL HAKLARI

19 Aralık 2003, Cuma 17.30 - 19.30

20 Aralık 2003, Cumartesi 10.00 - 18.30

SERĞİ AVRUPA'DA ÇOKDİLLİ BİR ŞENLİK - SÜRELİ YAYINLAR

19 - 21 Aralık 2003

Sergi Açılışı: 19 Aralık 2003, Cuma 19.30

Yer: İstanbul Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü

HELSINKİ
YURTTAŞLAR
DERNEĞİ

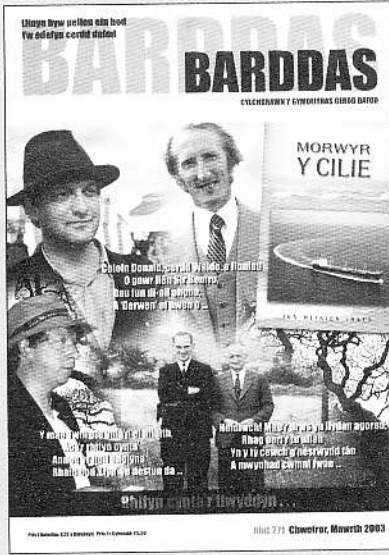

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

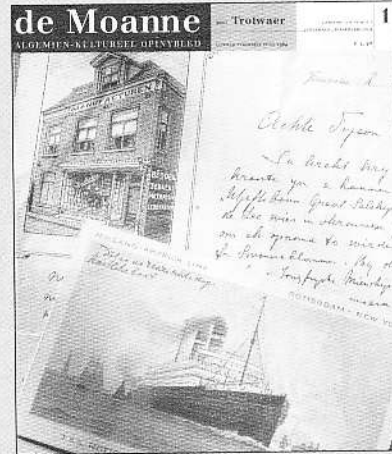
Bu çalışma
Avrupa Birliği
MOSAIC Programı
çerçevesinde
desteklenmektedir.

* Serginin tamamını www.hyd.org.tr adresinde görebilirsiniz.

Gaele - Cymraeg
Gaele, tüm Gallerde ve İngiltere'ye göç etmiş Gal toplulukları tarafından konuşulmaktadır. İngiltere'nin toplam nüfusunun %19'u (yaklaşık 500.000 kişi) bu dili kullanmaktadır.

Dergi adı	Barddas
Dergi sayı / no	271
Dergi tarihi	Mart 2003
Derginin konusu	Bir ana temaya sahip olmayan dergide her ay bir editör köşesi bulunmaktadır. Barddas'ta özellikle "Cynghanedd" ölçüsüyle yazılmış şiirler yayımlanmaktadır. Dergide aynı zamanda şiir kitapları eleştirileri yer almakta ve her sayıda şiir yarışmaları gerçekleştirilmektedir. Ayrıca şiirle ilgili mektuplar ve reklamlar da bulunmaktadır.
İlk basım tarihi	Ekim 1976
Konu / ilgi alanları	Dergi, Gal diline özgü ve nerdeyse iki bin yıllık bir geçmişe sahip olan "Cynghanedd" ölçüsünü bilen ya da bu ölçüyle yazılmış şiirlere ilgi duyan yüzlerce insan olduğu düşünüldükçe, bu ölçünün kullanımını geliştirmek amacıyla kurulmuş bir şiir dergisidir.
Basıldığı ülke	İngiltere, Galler bölgesi
Kullanılan diller	Gal (Bu dilin orijinal adı, "Yr Iaith Gymraeg"dir)
Hedef kitle	Gal diline ilgi gösteren herkes
Yayımlanma süresi	3 aylık
Tiraj	Swansea yakınlarında basılmakta ve bütün Gal bölgesinde dağıtılmakta olan dergi, 784 abonesinin yanı sıra, dükkanlarda sabitlen 40 ila 60 arasında değişen bir miktar kopyasıyla da dağıtılmaktadır.

Friesan - Frysk
Hollanda'nın Batı Friesan bölgesinde konuşulan dil ayrıca Groningen yöresinde de konuşulmaktadır. 600.000 nüfuslu Friesan bölgesinde yapılan bir araştırmaya göre, bölgede yaşayanların %34'ü bu dili anlıyor, %74'ü konuşuyor, %65'i okuyor, %17'si yazabiliyor.

Dergi adı	De Moanne
Dergi sayı / no	1
Dergi tarihi	Ocak - Şubat 2003
Derginin konusu	Ocak - Şubat 2003 sayısının belli bir ana konusu yoktur. Dergi, 2003 yerel seçimleriyle ilgili genel makalelerle başlamaktadır. Derginin ikinci yarısı, edebiyat eki olarak tasarlanmış, kısa hikayeler, şiirler ve kitap eleştirilerinden oluşmaktadır.
İlk basım tarihi	İlk sayısı, 2002 Eylül'ünün sonlarında yayımlanmıştır. Bu dergi, 1969 yılında başlanmaya başlanmış olan Trotwaer (Kalâmın) adı edebiyat dergisinin devamı niteliğini taşımaktadır.
Konu / ilgi alanları	Friesland bölgesi yönetiminin katkısıyla çıkarılan derginin ana yapısını edebiyat oluşturmaktadır. Geniş bir dergi olduğu için, kültürün edebiyat dışı alanlarına da yer ayrılmaktadır. De Moanne, bu misyonu, münâkûn olduğunca orijinal, provokatif, açık, eleştirel ve bilgilendirici bir yolla yerine getirmektedir. Dergi çalışanları edebiyat, görsel sanatlar, mimari, grafik tasarım, film ve fotoğraf, tiyatro, müzik, tarım ve ekonomi, politika ve yönetim, eğitim ve bilim, dil ve medya, spor ve Friesland ve Friesyalılar üzerine yazılar yazmaktadır.
Basıldığı ülke	Hollanda
Kullanılan diller	Friesan dili
Hedef kitle	Hollanda'da Friesan dili konuşan topluluklar
Yayımlanma süresi	Yılda 10 sayı
Tiraj	Her sayı ortalama 700 adet basılmaktadır.

Les Noticias

ISSN 1135-2760

Egunkaria, nuevu ataque a la liberta d'espresion
 Egunkaria, nuevu ataque a la liberta d'espresion. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual.

La TVA apruébase en marzu ensin modelu llingüísticu

El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual.

Rodríguez: «la pintura tien plena vixencia y va tenela siempre»

El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual.

Moreno denuncia l'amenaza cultural del imperialismu
 El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual.

El realzador gallegu Ovadio Fernández meca un viaxe a lo largo del riu Navia

El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual.

El realzador gallegu Ovadio Fernández meca un viaxe a lo largo del riu Navia

El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual. El gobiernu de Madrid, a travies de la Ley de Prensa Digna, pretende controlar la prensa escrita y audiovisual.

Asturian - Asturiana
 1991 yılında yayımlanan nüfus sayımı sonuçlarına göre Asturya bölgesinde yoğun olmak üzere bu dil İspanya'da 450.000 kişi konuşmaktadır.

Dergi adı	Les Noticias [Haberler]
Dergi sayı / no	330
Dergi tarihi	2 Mart 2003 ve 31 Ağustos 2003
Derginin konusu	Asturian televizyonunun kurulması, ekonomik ve kültürel emperyalizim, dil sömürgeçliği, Irak savaşına karşı Asturların entelektüeller, Egunkaria adlı Bask gazetesinin kapatılmasının İspanya'daki ifade özgürlüğüne etkisi, sanat, sinema, müzik gibi konularda değişik makaleler ve Asturian resim sanatının yüz yıllık tarihi adı sergi hakkında bir rapor.
İlk basım tarihi	1987'de, bir grup üniversite öğrencisinin girişimi ile Asturian dilinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması çalışmaları bağladı. O tarihlerde "Anbitu, la Devista con Acento" yani "Aksanlı Dergi" adıyla yaygın hayata başladı ve üniversiteli gençlere anderitlik etti. Daha sonra bu dilde kitaplar basılmaya başladı ve derginin adı "Les Noticias"e dönüştü. Özellikle İspanya'da dilin "normalleştirilmesi" için yapılan girişimlerin en önemlilerinden biridir. Bu dergi 1995'ten bu yana yaygın hayatını sürdürüyor.
Konu / ilgi alanları	Asturya kültürü ve diline ilişkin araştırma ve kültür haberleri ile gençleri bu dile heveslendirecek makaleleri içermektedir.
Basıldığı ülke	İspanya
Kullanılan diller	Asturian
Hedef kitle	Asturyalılar
Yayımlanma süresi	Haftalık (her cuma)
Tiraj	7.500

ff Südtiroler Wochenmagazin
 1. Jänner 2003 (No. 1) € 4,90

Der Herrgott hat auch ...

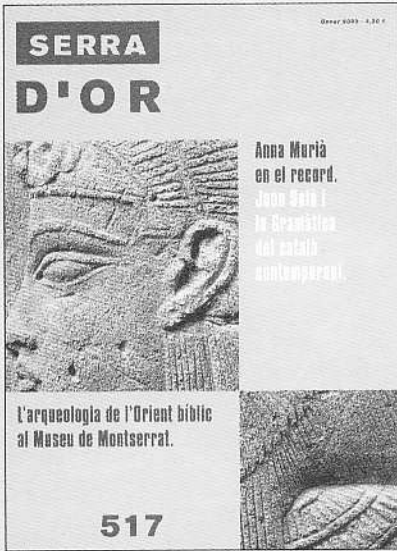
... sechs Tage Zeit gehabt!

Darmstadtens Vizepräsident für seine (nicht mehr) letzte Amtszeit

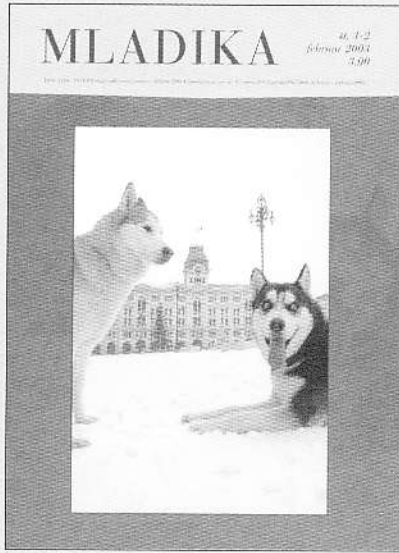
Almanca - Deutsch
 Güney Tyrol bölgesinde çeşitli aksan ve lehçelerde konuşulmaktadır. Bu dil konuşan kişi sayısına ait herhangi bir veriyeye ulaşılmamıştır.

Dergi adı	Südtiroler Wochenmagazin
Dergi sayı / no	1
Dergi tarihi	2 Ocak 2003
Derginin konusu	Südtirol hükümet yetkilisi ile röportaj
İlk basım tarihi	Eylül 1980
Konu / ilgi alanları	Politika, kültür, ekonomi, toplum, TV programları
Basıldığı ülke	Avusturya ve İtalya
Kullanılan diller	Almanca
Hedef kitle	İtalya'daki Südtirol bölgesinde ve Avusturya'nın Almanca konuşulan bölgelerinde dağıtılıyor.
Yayımlanma süresi	Her hafta Perşembe günleri basılıyor.
Tiraj	Belirtilmemiştir.

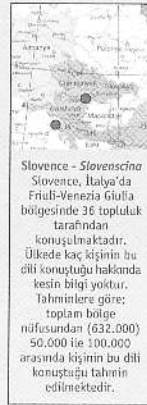

Dergi adı	Serra d'Or
Dergi sayı / no	517
Dergi tarihi	Haziran 2003
Derginin konusu	Kapak ve sanat köşesi, Montserrat Müzesi'nin arkeolojik kalıntıları bölümüne ayrılmıştır. Dosya konusu ise, 2002'de hayatını kaybeden ve İspanyol savaşının ardından uzun süre Meksika'da sürgünde yaşamış olan Anna Murià adlı Katalan bir yazara ayrılmıştır.
İlk basım tarihi	Ekim - 1959
Konu / İlgili alanlar	Kültür, edebiyat, sanat, müzik, tiyatro, sinema-TV ve kitaplar üzerine makaleler
Basıldığı ülke	İspanya
Kullanılan diller	Katalanca
Hedef kitle	İspanya'daki Katalanca konuşan topluluklar
Yayınlanma süresi	Aylık
Tiraj	Dergi ortalama 7.500 adet basılmaktadır.

Dergi adı	El Periódico
Dergi sayı / no	Belirtilmemiştir.
Dergi tarihi	7 Haziran 2003
Derginin konusu	Belirtilmemiştir.
İlk basım tarihi	Belirtilmemiştir.
Konu / İlgili alanlar	Günlük gazete
Basıldığı ülke	İspanya
Kullanılan diller	Katalanca ve İspanyolca
Hedef kitle	İspanya'da yaşayan Katalan halkı
Yayınlanma süresi	Günlük
Tiraj	Belirtilmemiştir.

Dergi adı	Mladika
Dergi sayı / no	1-2
Dergi tarihi	Şubat 2003
Derginin konusu	Sloven dili ve edebiyatı üzerine makaleler
İlk basım tarihi	Şubat 2003
Konu / ilgi alanları	Dergi, Sloven dilinde tarihi, edebî ve dini yazıların yanı sıra Sloven dilinde şiir ve kısa hikâyeler yayımlanmaktadır.
Basıldığı ülke	İtalya
Kullanılan diller	Slovençe
Hedef kitle	İtalya'da yaşayan Sloven toplulukları
Yayınlanma süresi	Belirtilmemiştir.
Tiraj	Belirtilmemiştir.

Slovençe - Slovenscina
Slovençe, İtalya'da
Friuli-Venezia Giulia
bölgesinde 36 topluluk
tarafından
konuşulmaktadır.
Ülkede kaç kişinin bu
dili konuştuğu hakkında
kesin bilgi yoktur.
Tahminlere göre;
toplam bölge
nüfusundan (632.000)
50.000 ile 100.000
arasında kişinin bu dili
konuştuğu tahmin
edilmektedir.

Dergi adı	Novi Matajur
Dergi sayı / no	1335
Dergi tarihi	2 Ocak 2003
Derginin konusu	Derginin ilk sayfası, San Pietro al Natisone'deki ilköğretim ve anaokullarından çocukların yeni yılda başlıca için toplanıp İtalyanca, İngilizce ve Slovence şarkılar söylemesine ayrılmıştır. Ayrıca İtalyan senatosunun, Sloven azınlık için belli bir miktar desteği de içeren 2002 yılı bütçesini onayladığı haberi yer almaktadır. Bir diğer makale, Sloven azınlığı koruyan yeni kanuna göre iki dilli yerel vatandaşların kimlik bilgilerini anlatmaktadır. Bir başka makale, İtalya'nın Üçüncü Dilinin konuşulduğu Piedmont bölgesine dair bilgileri içermektedir. Yerel okullarla ilgili haberleri bir araya getiren bir başka bölümünde, San Pietro al Natisone'deki orta dereceli okullar tarafından hazırlanmış bir CD-ROM tanıtım, birkaç okulun Noel gösterileri ve "Slovenca po svetu" (Dünyadaki Slovenler) adı organizasyon tarafından sağlanan yardım ile Arjantin'de sağdılar için kurulmuş bir organizasyondan bahsedilmektedir.
İlk basım tarihi	İlk olarak 3 Ekim 1950'de Friuli-Venezia Giulia bölgesindeki Slovenyazı azınlıklara yönelik olarak basıldı. O zamanlar gazetesinin adı, Natisone vadilerine hakim bir dağ adından alınan, "Matajur" idi ve iki haftada bir yayınlanmaktaydı. 1974 yılında gazetesinin adı "Novi Matajur" (Yeni Matajur) olarak değişti. 1985'ten bu yana gazete haftalık olarak yayınlanmaktadır.
Konu / ilgi alanları	Kültür, yerel haberler, politika
Basıldığı ülke	İtalya
Kullanılan diller	Slovençe ve İtalyanca
Hedef kitle	Daha çok Natisone vadisinde yaşayan Sloven azınlıkları
Yayınlanma süresi	Haftalık
Tiraj	10.000 adet basılmaktadır. Daha çok posta yoluyla dağıtılan gazetesinin Kanada, Avusturya, Asya ve Afrika'dan aboneleri vardır.

Yayın adı	MARMARA
Yayın sayı / no	7022
Yayın tarihi	1 Ocak 2003
İlk basım tarihi	1941
Basıldığı ülke	Türkiye
Kullanılan diller	Son bir yıldır Cuma günleri Türkçe, diğer günlerinde Ermenice yaylanmaktadır.
Hedef kitle	Türkiye'de yaşayan Ermeni nüfus
Yayınlanma süresi	Günlük
Tiraj	1.400 - 1.500

Dergi adı	REWŞEN
Dergi sayı / no	1
Dergi tarihi	Aralık 2003
Derginin konusu	Dergi her sayısında çeşitli edebi türlerden ürünlere yer vermektedir. Bu sayıda; J.P. Sartre, Yaşar Kemal gibi yazarların Kürtçe'ye çevrilmiş ürünleri, Kürt şair Dildar'ı konu edinen bir yazı, Edgar Allan Poe'yu anlatan bir yazı, Kürt folklorunda Lawik türüne ilişkin ürünler, Kürt dilbilimci Feqi Hüseyin anısına hazırlanmış dosya yer almaktadır.
İlk basım tarihi	Eylül 1996
Konu / ilgi alanları	Kültür ve sanat
Basıldığı ülke	Türkiye
Kullanılan diller	Kürtçe
Hedef kitle	Kürtçe okuyan ve yazan herkes
Yayınlanma süresi	Aylık
Tiraj	1.500 - 2.000

Dünyada 6809 dil konuşuluyor:

	Konuşulan Dillerin Sayısı	Dünya Dillerine Oranı
Asya	2,197	33%
Afrika	2,058	30%
Pasifik	1,311	19%
Amerika	1,013	15%
Avrupa	230	3%
Toplam	6,809	100%

Kaynak: Summer Institute of Linguistics 2000 yılı araştırması

- Bazı araştırmacılara göre 30.000 ve bazılarına göre ise yarım milyon dil, iz bırakmadan dünya tarihinden silinmiştir.
- Dünyada konuşulan 6000'i aşkın dilin yansı bugün yok olma tehdidi altındadır.
- Bazı araştırmacılara göre her yıl 10 ve bazılarına göre ise her iki haftada, bir dil yeryüzünden siliniyor.
- Bir dilin yaşayabilmesi için, o dili en az 10.000 ile 100.000

- kişinin konuşması gerekiyor. Bazı araştırmacılara göre şu anda varolan 6000'i aşkın dilin %95'i önümüzdeki yüzyılda yok olacaktır.
- Dünyada konuşulan 6000'i aşkın dilin %96'sı dünya nüfusunun sadece %4'ü tarafından kullanılmaktadır.
- Dünyada konuşulan dillerin yaklaşık 2.200 adedinin alfabesi vardır, diğer diller sadece konuşulmaktadır. Afrika'da konuşulan dillerin ise %80'inde

Dünyadaki 6809 dilin 3561'i bu ülkelerde konuşuluyor:

Papua Yeni Gine	832
Endonezya	731
Nijerya	515
Hindistan	400
Meksika	295
Kamerun	286
Avustralya	268
Brezilya	234
Toplam	3561

Kaynak: Summer Institute of Linguistics 2000 yılı araştırması

- imla kuralları yoktur.
- Afrika kıtasında yakın zamanda yok olacak 200'den fazla dil, 500'den az kişinin oluşturduğu topluluklar tarafından kullanılıyor.
- ABD ve Kanada'da bugüne dek hayatta kalmayı becermiş 200'e yakın dil, bugün yok olma tehdidi ile karşı karşıyadır.
- Latin Amerika'da, 500'e yakın küçük topluluk tarafından konuşulan Kızılderili dili yok olmak üzeredir.

- Güneydoğu Asya'da yok olma tehdidi yaşayan yaklaşık 700 dilin 40'a yakını, devlet politikaları sonucu yakın zamanda yeryüzünden silinecektir.
  - Kuzeydoğu Asya'da konuşulan 47 dilden altısı Rusya'nın politikaları yüzünden yok olmuştur.
  - Avrupa'da konuşulan 123 dilden dokuzu günümüzde neredeyse yok olmak üzeredir, 26'si ise ciddi tehdit altındadır.
- Kaynak: UNESCO

TÜRKİYE'DE KONUŞULAN DİLLER

Etnolog veritabanı Türkiye'de halen konuşulmakta olan 34 dil listelemiştir; iki dil ise günümüze ne yazık ki ulaşamamıştır.

RUMELİ YAKASINDA KONUŞULAN DİLLER

ARNAVUTÇA

Yaklaşık 65,000 kişiden (1993 Johnstone), 15,000'i tarafından anadil olarak konuşuluyor (1980). Bunlardan 1,075'inin konuştuğu tek dil (1965 nüfus sayımı)... Türkiye'nin batısında dağınık bir yörede kullanılıyor.

BAĖKAN ROMANÇASI

25,000 - 40,000 kişi arasında...

BOŞNAKÇA

61,000 kişiden 20,000'i tarafından anadil olarak konuşuluyor (1980). Bunlardan 2,345'inin konuştuğu tek dil (1965 nüfus sayımı). Türkiye'nin batısında dağınık olarak kullanılıyor.

ERMENİÇE

70,000 kişilik etnik gruptan (1980 tahmini), 40,000'inin anadili. Bunlardan 1,022'sinin konuştuğu tek dil (1965 nüfus sayımı). Çoğu İstanbul'da yaşıyor.

RUMCA

4,000 kişi (1993). İstanbul ili.

GÖKOĞUZCA

7,000 Sürgüç (1965) ve 320,000 Yünlük dahil olmak üzere 327,000 kişi (1993 Johnstone).

LADİNO

(YAHUDİÇE- İSPANYOL)

15,000 kişiden, 8,000 veya daha az kişinin anadili (1976). Bağlıca İstanbul, biraz da İzmir'de konuşuluyor.

POMAKÇA

Bulgaristan'dan gelen göçmenler de dahil olmak üzere 270,000 kişi (1993 Johnstone). Edirne ve diğer batı illerinde dağınık olarak...

ROMANCA

Tahminlere göre 20,000 kişi (1982 tahmini). Türkiye'nin batısında, kısmen de doğusunda.

TATARÇA

İstanbul ve belki diğer yerler.

UBİH DİLİ

(yok olmuş)

Marmara Denizi kıyısında İstanbul civarlarındaki Hacı Osman köyü

ANADOLU YAKASINDA KONUŞULAN DİLLER

ABAZACA

Yaklaşık 10,000 kişi (1995).

ABHAZCA

Yaklaşık 35,000 kişiden (1993 Johnstone), 4,000'inin anadili (1980). Türkiye'nin kuzeybatısında Çoruh ve başlıca Bolu ve Sakarya illerinin köylerinde.

ADİGEÇE (ÇERKEZÇE)

130,000 kişilik gruptan, yaklaşık 71,000 kişi tarafından anadil olarak konuşuluyor, bu kişilerden 6,409'unun konuştuğu tek dil (1965 nüfus sayımı). Kayseri, Tokat, Karaman Maraş illerinde bulunan köyler ve Orta ve Batı Anadolu'da bulunan iller.

ARAPÇA

400,000 kişi, Mardin ve Siirt illeri.

AZERİÇE, GÜNEY

530,000 veya daha fazla kişi. Kars ilinde...

KİRİM TATARÇASI

Türkiye'de kaç kişi tarafından konuşulduğu tam olarak bilinmemekte ancak Ankara, Polatlı'da bulunan Karakuyu köyü gibi Kırım Tatarlarının bulunduğu köylerde konuşuluyor.

DİMLİ

Yaklaşık 1,000,000 kişi (1999).

GÜRCÜÇE

91,000 kişilik gruptan 40,000 kişi anadil olarak kullanıyor (1980 tahmini). Yaklaşık 4,042 kişinin konuştuğu tek dil (1965 nüfus sayımı). Artvin, Ordu, Sakarya ve diğer Kuzey ve Kuzeybatı Anadolu köylerinde.

HERKİ

Kurmançî'nin bir diyalekti olarak kabul edilmekte ve kaç kişi tarafından konuşulduğu bilinmemektedir.

HÉRTEVİN

Birkaç yüz, belki 1,000'den fazla (1999 İ. Mutzafi). Başlangıçta Siirt merkezli, daha sonra bu dili konuşanlar köylerini terk edip batıya göç etmişler. Fakat, Türkiye'de hâlâ konuşulduğu tahmin ediliyor.

KABARTAYCA

202,000 kişi (1993 Johnstone). Çoğunlukla Kayseri civarında.

KAZAKÇA

600 veya daha fazla kişi (1982). Manisa'nın Salihli ilçesi ve İstanbul'da bilinmeyen sayıda kişi; Kayseri ilinde 308 kişi; şu anda Türkiye vatandaşları olan Afganistan'dan göçmenler.

KIRGIZCA

1,137 kişi (1982). Van ve Kars illeri.

KUMUKÇA

Konuşan kişi sayısı belli değildir. Türkiye'nin doğusunda hâlâ birkaç köyde konuşulduğu tahmin edilmektedir.

KURMANÇI

6,500,000 kişilik gruptan (1993 Johnstone), 3,950,000 kişinin anadili (1980).

LAZCA

92,000 kişilik gruptan 30,000 kişinin anadili (1980 tahmini).

OSETÇE

Diğer lehçesinin Bitlis ve batıda küçük bir ilçede konuşulduğu rapor edilmiştir. İron lehçesi ise Sankamış ve Erzurum'da konuşulmaktadır. Ayrıca Muğla, Kars ve Antalya'da konuşulur.

ŞİKAKİ

Kurmançî'nin bir diyalekti olarak kabul edilmektedir.

TÜRKKÇE

46,278,000 kişi, nüfusun %90'ı (1987).

TÜRKMENCE

925 kişi (1982). Tokat ili...

TURDOYO

50,000 - 70,000 kişilik nüfustan 3,000'inin anadili (1994)... Mardin yöresi.

SÜRYANİÇE

50,000 - 70,000 kişilik bir topluluktan 3,000 kişi (1994).

UYGURCA

500 veya daha fazla kişinin anadili (1981). Kayseri ili ve İstanbul'da bilinmeyen sayıda kişi tarafından konuşuluyor.

ÖZBEKÇE

1,981 kişi (1982). Hatay, Gaziantep ve Urfa illeri.

KLASİK SÜRYANİÇE

(yok olmuş) Türkiye, Irak ve Suriye'de konuşılmaktaydı. Irak ve Suriye'de hâlâ konuşulduğu tahmin ediliyor.

ZAZAKİ

140,000 kişi, bu sayıya dahil 100,000 kişi Tunceli ilinin 182 köyünde, 40,000 kişi Erzincan ilinin 13 veya daha fazla köyünde (1972).

Kaynak: www.ethnologue.com, Ethnologue: Languages of the World [Etnolog: Dünya Dilleri]

Üç Dil

En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde
Ana avrat dümdüz gideceksin
En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde düşünüp rüya göreceksin
En azından üç dil
Birisi ana dilin
Elin ayağın kadar senin
Ana sütü gibi tatlı
Ana sütü gibi bedava
Nenniler, masallar, küfürler de caba
Ötekiler yedi kat yabancı
Her kelime arslan ağzında
Her kelimeyi bir bir dişinle tırnağınla
Kök sökercesine söküp çıkartacaksın
Her kelimedede bir tuğla boyu yükselecek
Her kelimedede bir kat daha artacaksın

En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde
Canımın içi demesini
Canım ağızıma geldi demesini
Kırmızı gülün alı var demesini
Nerden ince ise ordan kopsun demesini
Atın ölümü arpadan olsun demesini
Keçiyi yardan uçuran bir tutam ottur demesini
İnsanın insanı sömürmesi
Rezilliğin dik alası demesini
Ne demesi be
Gümbür gümbür gümbürdemesini becereceksin

En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde
Ana avrat dümdüz gideceksin
En azından üç dil
Çünkü sen ne tarih ne coğrafya
Ne şu ne busun
Oğlum Mernuş
Sen otobüsü kaçırmış bir milletin çocuğusun

Bedri Rahmi Eyuboğlu

"Anadilde eğitim ve yayın", daha doğru bir deyişle "dil özgürlüğü", Avrupa Birliği'ne uyum sürecindeki Türkiye'nin en önemli ve canlı gündem maddelerinden biri...

Anadilde yayın ve eğitimin devlet eliyle mi yürütüleceği yoksa özel girişimcilere mi bırakılacağı, bu konuda yeterli maddi imkan ve insan kaynağının olup olmadığı, eğitim müfredatı ve yayın programlarının türü ve süresi, anadilde isim koyma, yer ve yol işaretlerinin çift dilli ya da çokdilli olup olmayacağı, mahkemelerde anadilin nasıl kullanılacağı ve tüm bunların, hangi yasal çerçeve içinde değerlendirileceği gibi konular, farklı çevreler tarafından hararetle tartışılıyor.

Türkiye'nin nasıl bir dil politikası uygulaması gerektiği noktasında yaşanan kafa karışıklığının en önemli nedenlerinden biri, bu konudaki deneyim ve bilgi eksikliğidir. Oysa geçmişte aynı sorunla yüzleşen ve çözümleme yoluna giden başka pek çok ülke, özellikle AB'ye üye ve aday devletlerin dil politikaları açısından geçirdikleri kabuk değişimi, Türkiye için zengin bir laboratuvarıdır.

Helsinki Yurttaşlar Derneği tarafından 19-20 Aralık 2003 tarihlerinde yurtiçinden ve yurtdışından pek çok katılımcının iştirakiyle İstanbul'da gerçekleştirilen "Avrupa Birliği Sürecinde Dil Hakları" başlıklı panelde, Türkiye'yi çok yakından ilgilendiren konulara değinildi: AB üye ve aday devletlerin, AB kriterleri ve diğer uluslararası ölçütlere uygun bir dil politikası benimsemek amacıyla hangi hukuksal reformları gerçekleştirdikleri, iç hukuklarını hangi uluslararası anlaşmalara göre uyarladıkları, hangi konularda çekinceler koydukları ve anadilde eğitim ve yayın alanlarında uygulamaya soktukları farklı modeller ele alındı. Lozan Anlaşması çerçevesinde resmen azınlık olarak tanınan gayrimüslim azınlıklarla birlikte Kürtçe'nin ve Lazca'nın durumu da geniş olarak tartışıldı.

Söz konusu panele sunulan tebliğlerin biraraya getirilmesiyle derlenen bu kitap, umuyoruz ki, Türkiye'de dil özgürlüğü ile ilgili tartışmalara katkıda bulunur.

HELSINKI
YURTTAŞLAR
DERNEĞİ

Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD), temel hak ve özgürlükler, barış, demokrasi, çoğulculuk alanlarında çalışmalar yapan bir sivil toplum kuruluşudur. Siyasi partiler, hükümet ve devletlerden bağımsız olarak çalışan HYD, uluslararası sözleşmelerle belirlenen barış, insan hakları, çevreyi tahrip etmeyen bir ekonomi, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerin hayata geçirilmesini ve sivil tabanda yaygınlaştırılmasını hedefler.